

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Mateja PODRŽAJ

**POVEZAVA ČLOVEK – ŽIVAL NA PRIMERU PSOV IZ
AZILA GMAJNICE V LJUBLJANI**

DIPLOMSKO DELO
Visokošolski strokovni študij

**HUMAN – ANIMAL RELATIONSHIP IN ANIMAL ASYLUM
GMAJNICE IN LJUBLJANA**

GRADUATION THESIS
Higher professional studies

Ljubljana, 2007

Diplomsko delo je zaključek Visokošolskega strokovnega študija kmetijstvo – zootehnika. Opravljeno je bilo na Katedri za etologijo, biometrijo in selekcijo ter prašičerejo na Oddelku za zootehniko Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani. Poskus je bil opravljen v Azilu Gmajnice v Ljubljani.

Komisija za dodiplomski študij Oddelka za zootehniko je za mentorja diplomskega dela imenovala prof. dr. Ivana Štuhca.

Recenzent: prof. dr. Jože Osterc

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: doc. dr. Stanko KAVČIČ
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: prof. dr. Ivan ŠTUHEC
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: prof. dr. Jože OSTERC
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Datum zagovora:

Naloga je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisana se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddala v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Mateja Podržaj

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD Vs
DK UDK 636.7:591.5(043.2)=163.6
KG psi/zapuščene živali/zavetišča/obnašanje živali/etologija/vez človek-žival/
sprehajanje/ankete/Slovenija
KK AGRIS L20/5400
AV PODRŽAJ, Mateja
SA ŠTUHEC, Ivan (mentor)
KZ SI-1230 Domžale, Groblje 3
ZA Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko
LI 2007
IN POVEZAVA ČLOVEK – ŽIVAL NA PRIMERU PSOV IZ AZILA GMAJNICE V LJUBLJANI
TD Diplomsko delo (visokošolski strokovni študij)
OP XI, 69 str., 12 pregl., 30 sl., 34 vir.
IJ sl
JI sl/en
AI V Azilu Gmajnice v Ljubljani skrbijo za pse in mačke iz področja Mestne občine Ljubljana. To je eno izmed redkih zavetišč, financirano iz strani občine. Da bi psom izboljšali njihovo življenje v zavetišču, imajo organizirano sprehajanje psov vsak dan (po določenem urniku) po bližnji okolici zavetišča. S tem nudijo ljudem možnost, da pridejo v stik s psom, če doma tega stika ne morejo imeti. V analizo je bilo vključenih 52 ljudi, ki so izpolnili anketni obrazec. Med sprehajalci iz mesta in s podeželja ni bilo opaziti različnega obnašanja psov na sprehodu. Sprehajanje istega psa v zavetišču Gmajnice ni mogoče, ker imajo poseben vrstni red sprehodov, da pridejo na vrsto vsi psi. Večina anketirancev ima doma kakšno žival. Najpogosteje je to pes, kača ali kuščar, sledijo mačka in ribe. Glavni vzrok odločitve za sprehajanje psov je sprostitev, narava in posledično tudi izboljšanje lastnega in živalskega počutja.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN Vs
DC UDC 636.7:591.5(043.2)=163.6
CX dogs/homeless animals/animal shelters/animal behaviour/ethology/human-animal relationship/walking/questionnaires/Slovenia
CC AGRIS L20/5400
AU PODRŽAJ, Mateja
AA ŠTUHEC, Ivan (supervisor)
PP SI-1230 Domžale, Groblje 3
PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Zootechnical Department
PY 2007
TI HUMAN – ANIMAL RELATIONSHIP IN ANIMAL ASYLUM GMAJNICE IN LJUBLJANA
DT Graduation Thesis (Higher professional studies)
NO XI, 69 p., 12 tab., 30 fig., 34 ref.
LA sl
AL sl/en
AB The Asylum Gmajnica in Ljubljana takes care of cats and dogs within the Ljubljana City Municipality. The asylum is one of the few shelters financed by a municipality. In order to improve the life of dogs within the shelter they have organized a daily walking of dogs (according to a certain schedule) in the vicinity of the shelter, which gives people the opportunity to get in touch with a dog if they are unable to do so in their own home. Fifty-two people were included in the analysis, all of them filled out a questionnaire. There were no differences in behaviour of the dogs between walkers from the city and walkers from rural areas. It is not possible to always walk the same dog, as the asylum has put together a special order of walks to enable each dog to get its turn. Most of the people who filled out the questionnaire have a pet at home: in most cases a dog, a snake or a lizard, these three species are followed by cats and fish. The main reason they decided to walk the dogs are nature, relaxation and consequently improvement of their own welfare and the animal welfare as well.

KAZALO VSEBINE

	str.
Ključna dokumentacijska informacija (KDI)	III
Key words documentation (KWD)	IV
Kazalo vsebine	V
Kazalo preglednic	IX
Kazalo slik	X
Kazalo prilog	XI
1 UVOD	1
2 PREGLED OBJAV	2
2.1 POREKLO PSA	2
2.2 UDOMAČITEV IN DIVJI BRATRANCI DOMAČEGA PSA	3
2.2.1 Sivi volk(<i>Canis lupus</i>)	5
2.2.2 Rdeči volk (<i>Canis rufus</i>)	6
2.2.3 Kojot (<i>Canis latrans</i>)	6
2.2.4 Šakal	7
2.2.5 Lisica	8
2.2.6 Pravi rdeči ali gorski volk (<i>Cuon alpinus</i>)	9
2.2.7 Gozdni pes (<i>Spetheos venaticus</i>)	9
2.2.8 Rakunasti pes (<i>Nyctereutes procyonoides</i>)	10
2.2.9 Hijenski ali lisasti pes (<i>Lycaon pictus</i>)	10
2.2.10 Grivasti volk (<i>Chrysocyon brachyurus</i>)	11
2.2.11 Dingo (<i>Canis dingo</i>)	12
2.3 ANATOMSKE IN FIZIOLOŠKE LASTNOSTI PSA	12

2.3.1	Skelet	13
2.3.1.1	Kosti glave	14
2.3.1.2	Kosti trupa	14
2.3.1.3	Kosti okončin	15
2.3.2	Zobovje	16
2.3.3	Mišičevje	16
2.3.4	Notranji organi	17
2.3.5	Koža, dlaka in kožne žleze	17
2.3.6	Čutila	18
2.3.6.1	Voh	19
2.3.6.2	Vid	20
2.3.6.3	Sluh	20
2.3.6.4	Okus	21
2.3.6.5	Tip	21
2.3.7	Živčevje	22
2.4	GIBANJE PSA IN IZRAŽANJE OBČUTKOV	22
2.4.1	Gibanje psa	22
2.4.2	Izražanje občutka psa	24
2.4.2.1	Pasji glas	24
2.4.2.2	Drža normalenga psa	25
2.4.2.3	Povabilo k igri	25
2.4.2.4	Podreditev	25
2.4.2.5	Popolna podreditev	25

2.4.2.6	Napadalnost iz strahu	25
2.4.2.7	Gospodovalna napadalnost	26
2.5	ČLOVEK IN PES	26
2.5.1	Življenje psa skozi posamezna starostna obdobja	27
2.5.1.1	Rojstvo	28
2.5.1.2	Obdobje vegetativnega (podzvestnega) življenja	29
2.5.1.3	Prehodno obdobje	30
2.5.1.4	Oblikovanje	31
2.5.1.5	Socializacija	32
2.5.1.6	Obdobje vključevanja socialne hierarhije (rangiranje)	33
2.5.1.7	Poskusi napredovanja v socialni hierarhiji	34
2.5.1.8	Puberteta	35
2.5.1.9	Odraslost psa	35
2.5.1.10	Življenska doba psa	36
2.5.1.11	Primerjava starosti človeka in psa	37
2.5.1.12	Ostarel pes	38
2.5.2	Komunikacija med človekom in psom	40
3	MATERIAL IN METODE	51
3.1	MATERIAL	51
3.1.1	Azil Gmajnice v Ljubljani	51
3.1.2	Način, čas in obseg eksperimentalnega dela	52
3.2	METODE DELA	52
3.2.1	Oblikovanje ankete	52
3.2.2	Izpolnjevanje ankete	52

4	REZULTATI	53
4.1	ANALIZA IZPOLNJENIH ANKET	53
4.2	PODATKI O ANKETIRANCIH	54
4.3	ODGOVORI NA VPRAŠANJA	55
4.3.1	Kakšno žival imate doma?	55
4.3.2	Kako pogosto obiščete zavetišče z namenom, da bi sprehajal psa?	56
4.3.3	Zakaj ste se odločili sprehajati psa?	57
4.3.4	Kako se je pes obnašal na prehodu?	58
4.3.5	Koliko časa traja sprehod?	59
4.3.6	Ali želite vedno sprehajati istega psa?	60
5	RAZPRAVA IN SKLEPI	62
5.1	RAZPRAVA	62
5.1.1	Razlogi, da se psi znajdejo v zavetišču	62
5.1.1.1	Možne rešitve, da žival ne bi bila zapuščena	63
5.1.2	Skrb za sprehajanje psov v zavetišču Gmajnice	63
5.2	SKLEPI	65
6	POVZETEK	66
7	VIRI	67
	ZAHVALA	
	PRILOGE	

KAZALO PREGLEDNIC

	str.
Preglednica 1: Razvoj posameznih čutil pri novorojenih psičkih (Kolb, 1982)	29
Preglednica 2: Primerjava starosti človeka in psa (Klever, 1991)	38
Preglednica 3: Pomen različnega pasjega laježa (prirejeno po Coren, 2001)	40
Preglednica 4: Pomen različnega pasjega renčanja (prirejeno po Coren, 2001)	41
Preglednica 5: Pomen različnega pasjega tuljenja (prirejeno po Coren, 2001)	42
Preglednica 6: Pomen različnega pasjega cviljenja, javskanja in cmevkanja (prirejeno po Coren, 2001)	43
Preglednica 7: Pomen različnih uheljnih signalov pri psu (prirejeno po Coren, 2001)	44
Preglednica 8: Pomen različnih očesnih signalov pri psu (prirejeno po Coren, 2001)	45
Preglednica 9: Pomen različnih obraznih signalov pri psu (prirejeno po Coren, 2001)	46
Preglednica 10: Pomen različnih repnih signalov pri psu (prirejeno po Coren, 2001)	47
Preglednica 11: Pomen različnih gest pri psu (prirejeno po Coren, 2001)	48
Preglednica 12: Struktura anketirancev po bivališču in spolu	53

KAZALO SLIK

	str.
Slika 1: Sivi volk (Schmode, 2007 : 1)	6
Slika 2: Rdeči volk (Sumarska skola, 2007 : 1)	6
Slika 3: Kojot (University of Washington 2006 : 1)	7
Slika 4: Šakal (Macdonald, 2001 :1)	8
Slika 5: Arktična lisica (Règle de Allen, 2007 : 1)	8
Slika 6: Uhata lisica (South Africa Wildlife , 2007 : 1)	9
Slika 7: Pravi rdeči ali gorski volk (Dhole Conservation Project, 2005 : 1)	9
Slika 8: Rakunasti pes (Foto van Wasbeerhond, 2003 : 1)	10
Slika 9: Hijenski ali lisasti pes (Gabrielsen, 2006 : 1)	11
Slika 10: Grivasti volk (Kranjc, 2006)	11
Slika 11: Dingo (Hamilton, 1997 : 1)	12
Slika 12: Govorica psa ob različnem razpoloženjem (Klever, 1991)	26
Slika 13 : Igra z vrstniki, ki je pomemben korak pri socializaciji (Klever, 1991)	31
Slika 14 : Tri sirote v zavetišču Gmajnice (Dreven, 2007)	51
Slika 15: Sprehajalci iz mesta, ki so v letu 2007 izpolnili anketo	53
Slika 16: Sprehajalci iz podeželja, ki so v letu 2007 izpolnili anketo	54
Slika 17: Sprehajalci, ki so odraščali v mestu	54
Slika 18: Sprehajalci, ki so odraščali na podeželju	55
Slika 19: Vrste živali katere imajo prebivalci mesta	56
Slika 20: Vrste živali katere imajo prebivalci podeželja	56
Slika 21: Pogostost sprehajanja psov prebivalcev mesta	57
Slika 22: Pogostost sprehajanja psov prebivalcev podeželja	57
Slika 23: Odločitev za sprehod prebivalcev mesta	58
Slika 24: Odločitev za sprehod prebivalcev podeželja	58
Slika 25: Obnašanje psa na sprehodu s prebivalci mesta	59
Slika 26: Obnašanje psa na sprehodu s prebivalci podeželja	59
Slika 27: Trajanje sprehoda s prebivalci mesta	60
Slika 28: Trajanje sprehoda s prebivalci podeželja	60
Slika 29: Želja po sprehodu istega psa pri prebivalcih mesta	61
Slika 30: Želja po sprehodu istega psa pri prebivalcih podeželja	61

KAZALO PRILOG

Priloga A: Izjava: Izjava glede obvestitve navodil za sprehajanje psa

Priloga B: Anketa: Za sprehajalce psov iz zavetišča Gmajnice v Ljubljani

1 UVOD

Danes večina psov živi v dobrih ali celo boljših razmerah kot nekoč. Za večino psov lastniki primerno skrbijo in so postali »člani« družin. Res pa je da odnos človek – pes ni vedno idealen. V takih pogojih se psi pogosto izgubijo, nekatere pse ljudje namerno zavržejo, ker se jih naveličajo ali jih oddajo v zavetišče zaradi kakršnegakoli drugega razloga. Zavetišče je za takega psa rešitev, vendar samo v obliki hrane, vode in veterinarske oskrbe. Vprašljivo pa je pri tem zadostno gibanje psa. S tem problemom se sooča tudi zavetišče Gmajnice. Z namenom, da bi psom omogočili dovolj gibanja, so zanje uvedli sprehajanje.

Problem pri odnosu med človekom in psom je v tudi v tem, da so psi na vaseh in v mestih večinoma na verigah, v volierah ali v stanovanju, kjer imajo omejeno gibanje. Človek pa ima v današnjem času vse manj časa za dolge sprehode s psom v naravo. Tako se tudi tukaj pojavi vprašljivost zadovoljevanja potreb po gibanju psa.

Namen te diplomske naloge je ugotoviti, kako poskušajo reševati problem v zavetišču Gmajnice v Ljubljani. V zavetišču nudijo možnost sprehajanja psov, ki se večinoma nahajajo v volierah. Sprehajanje pomeni za psa določeno mero gibanja in spoznavanja okolja oziroma novosti v njem. Seznanijo se tudi z vedno novimi človeškimi prijatelji. Ti ljudje so verjetno iz Ljubljane in njene okolice, ki najverjetneje pogrešajo stik z živaljo ali pa so seznanjeni z njihovo stisko in želijo živalim omogočiti boljše počutje. Zanimala nas je struktura sprehajalcev psov po starosti, spolu, bivališču in njihovem mestu odraščanja (mesto ali podeželje). Ugotoviti smo želeli tudi vzrok odločitev anketirancev za sprehod, obnašanje psov na sprehodu, trajanje sprehoda in pojav želje po sprehajanju istega psa.

2 PREGLED OBJAV

2.1 POREKLO PSA

Pred približno 60 milijoni let, v terciarju, je v nepredirnih gozdovih po drevesih plezal majhen sesalec, podoben podlasici ali dihurju. To je bil *miacis*, pripadnik družine *canidae* (psi in psom podobne živali). Miacis se pri hoji ni dotikal podlage po prstih kakor pes, ki ga poznamo danes, ampak je, podobno kot medved ali jazbec, stopal po celih podplatih. Imel je zobovje mesojeda in dokaj majhne možgane. Kljub temu je bila njegova inteligenca razmeroma visoka v primerjavi z inteligenco kreodontov, ki so živeli v istem času. Kreodonti so bili zveri, skupina primitivnih mesojedcev, ki so izumrli pred približno 20 milijoni let (Falappi, 2002). Iz teh primitivnih kreodontov (podred *Creodonta*) je šel razvoj v dveh smereh. Iz skupine, ki je ostala na kopnem, so se razvile vse zveri, kakršne poznamo danes (Kryštufek, 1991).

Nekateri sesalci vse življenje rijejo pod zemljo, drugi pa si vanjo le skopljejo zatočišča. Mnogi dobro plezajo po drevju ali skalah, se izredno hitro gibljejo po odprtih terenih ali pa se spretno plazijo po gosti podrasti. Nekateri sesalci so se privadili živeti skupaj s človekom, še z enim sesalcem, ki pa je med vsemi najuspešnejši in najbolj prilagodljiv. Razred sesalcev delimo naprej na tri skupine. V prvi so stokovci (*Monotremata*), v drugi vrečarji (*Marsupialia*) (Vrečarji, 2006) in v tretji placentalni sesalci (*Placentalia*). Vsi naši sesalci sodijo med slednje (Kryštufek, 1991).

V milijonih let so se iz miacisa razvile številne primitivne zveri. Pred približno 35 milijoni let jih je bilo še več kot 40 vrst. Nekatere med njimi so bile podobne današnjim medvedom, hijenam ali mačkam, nekatere pa tudi psom. Rodova *cynodictis* v Evropi ali *pseudocynodictis* v Severni Ameriki sta že imela veliko podobnosti z današnjo družino *canidae* (Falappi, 2002).

Zveri poseljujejo skoraj celotno zemeljsko površje. Prvotno jih ni bilo v Avstraliji, vendar jih je tja zanesel človek. Ni jih še na Antarktiki in na nekaterih tihomorskih otokih. Živijo v vseh mogočih habitatih, od ekvatorialnega deževnega gozda, do savan, step, brezvodnih

puščav, sredozemskih zimzelenih gozdov, listopadnih, mešanih in iglastih gozdov, do tundre ter celo večnega snega in ledu. Srečamo jih ob visokih vodah, majhnih potokih in mlakah, do velikih rek, obalnega morja in odprtih svetovnih morij. Poznamo okrog 250 vrst zveri. V Evropi je 22 avtohtonih, poleg teh pa je človek v Evropo zanesel še 5 vrst. V Sloveniji živi 15 vrst, ki pripadajo štirim družinam (Kryštufek, 1991).

Približno 40 vrst psov poseljuje skoraj celotno zemeljsko površje, od tropov do polarnih območij. V Avstralijo, kjer jih prvotno ni bilo, je človek zanesel dinga (*Canis dingo*). Gobec je pri psih koničast, uhlji trikotni, rep košat, noge pa navadno precej dolge. Hodijo po prstih (so digitigradi). Zob imajo 42. Psi so se prvič pojavili ob koncu eocena. Osem vrst psov poseljuje Evrazijo, Afriko in Severno Ameriko. Večinoma plenijo parkljarje, zato so dobri in vztrajni tekači. V Evropi, pa tudi pri nas, živita dve vrsti (Kryštufek, 1991).

2.2 UDOMAČITEV IN DIVJI BRATRANCI DOMAČEGA PSA

Glede časa udomačitve psa se znanstveniki ne morejo dogovoriti še danes. Zadnje izkopanine kažejo, da so ljudje začeli udomačevati psa na Srednjem vzhodu pred najmanj 10 000 leti in mogoče že celo pred 35 000 leti (Taylor, 1993). Potem se niso mogli dogovoriti ali je pes potomec volka ali šakala, danes pa je dokazano, da je praprednik psa južni rod sivega volka (*canis lupus pallipes*) (Falappi, 2002).

Prvi udomačeni psi so bili torej verjetno volkovi, ki jih je človek udomačil skoraj istočasno po vsem svetu. Vse tovrstne najdbe izvirajo iz istega časa. Prijateljstvo med človekom in psom je tako eno najstarejših prijateljstev v zgodovini, ki ga poznamo. Pes je bil stalen spremljevalec človeka, v lačnih in sitih letih. Človek in volk sta se takoj ujela, ker sta imela enako družbeno strukturo in celo podoben način razmišljanja. Volk je živel s svojim krdelom in celotna družinska skupnost je sodelovala pri lovu, ki ga je vodil vodnik. Vsak izmed njih je imel točno določeno nalogo: en volk je plen zasledoval, drugi mu je zaprl pot, najpogumnejši ga je zgrabil za vrat. Če je bila žrtev v čredi, jo je eden od volkov osamil. Vodnik je imel pravico, da si je prvi potešil lakoto. Šele ko je bil sit, so smeli k pojedini še drugi člani njegovega krdela. Človek se je po vsej verjetnosti obnašal podobno. Možje so bili podnevi na lovu, ženske pa so nabirale divje sadeže in pazile na otroke.

Človek je puščal kosti in druge ostanke v okolici svojih bivališč, kar so ugotovili tudi sestradani volkovi in se začeli približevati ljudem. Zelo verjetno se je s časoma tudi človek začel zanimati za volčje mladiče; vzel jih je k sebi in vzredil. Po številnih generacijah je vzredil živali, ki lova niso več opazovale le od daleč, temveč so v njem tudi sodelovale tako, da so zasledile ali osamile gazelo ali kajmana, da ju je človek lahko ubil. In tako se je zaradi medsebojnega interesa razvilo prijateljstvo. Po mnenju nekaterih znanstvenikov je pes podedoval vse svoje telesne in značajske lastnosti po volku (Pugnetti, 1993). So se pa z udomačitvijo pojavile fizične spremembe, ki so značilne za udomačene sesalce, in sicer: zmanjšanje velikosti, spremembe v barvi dlake, skrajšanje čeljusti s stiskanjem zob in pozneje tudi njihovo skrajšanje, zmanjšanje velikosti možganov in tako tudi možganske kapacitete ter razvoj poudarjene zapore ali vertikalnega padca na prednji strani čela.

Splošno zmanjšanje telesne velikosti je značilnost udomačitve in se lahko nanaša na omejitve pri prehrani zaradi ujetništva. Spremembe v obliki glave in zmanjšanje velikost možganov lahko povežemo z neotenijo, ko se različni pogledi vedenjskega in fizičnega razvoja živali potlačijo na različnih stopnjah razvoja. Zaradi zmanjšanja funkcionalne kapacitete določenih delov možganov so udomačene živali manj pozorne kot njihovi divji predniki. Prav tako slabše zaznavajo okolje, saj imajo slabši sluh in vid (Udomačitev psov ..., 2006).

Ključ do uspešne udomačitve volka in drugih divjih živali je, da ohranjajo nekatere razvojne ali celo fetalne značilnosti že, ko so odrasle. Ta proces, ki ga imenujemo neotenija, pomeni, da mlade živali kažejo ubogljivo in neagresivno vedenje in se tako manj bojijo tujcev, prav tako pa je njihovo odzivanje na stres šibko. Odrasle živali, ki kažejo te značilnosti, imajo manjše možnosti za preživetje v divjini, vendar pa se popolnoma prilagodijo življenju v človekovem okolju. Pri izbiranju vrst za udomačitev, je primitivni človek nezavedno izbral prav te značilnosti (Udomačitev psov ..., 2006).

Bistveni dejavnik udomačitve psa je bila vedno obojestranska korist. Pes se je hranil z ostanki živali, ki jih je človek uplenil in jih odvrget v bližini svojih naselbin. Človek pa se je počutil varnega pred napadi divjih živali, če so psi v bližini njegovega bivališča čakali na hrano (Falappi, 2002).

Četudi imata volk in pes skupne prednike, sta šla vendarle vsak po svoji poti: volk je ostal divji in neukročen, pes pa je postal domača žival. Po psu, ki so ga vzredili mostiščarji, so počasi nastale nove in nove pasme psov (Pugnetti, 1993). Nekatere od teh so se obdržale še danes, številne pa so skozi stoletja izumrle (Falappi, 2002).

2.2.1 Sivi volk (*Canis lupus*)

Živi na območju Evrope, Azije ter Severne Amerike. V Evropi volkovi živijo predvsem na gozdnatem območju, sicer pa lahko preživijo tudi v arktični tundri, v močvirjih, stepi in polpuščavi. V Sloveniji jih najpogosteje najdemo v gozdovih bukve in jelke, ki poraščajo obsežna gorska območja dinarskega krasa. Zaradi lova je marsikje že izginil. Pri iskanju hrane lahko naenkrat prepotuje 40 – 70 km. V Sloveniji pleni v glavnem jelenjad in srnjad, hrani pa se tudi z mrhovino in priložnostno napada vse vrste domačih živali (pse, konje, govedo in drobnico). Naenkrat lahko zaužije celo do 10 kg hrane, po drugi strani pa lahko dolgo zdrži brez nje. Volkovi živijo v krdelih s strogo določeno hierarhično lestvico (Sivi volk, 2007). Na vrhu sta alfa samec in alfa samica, ki sta navadno najstarejša, najbolj izkušena, najbolj inteligentna in največja predstavnika krdele. Sledijo jim drugi predstavniki od beta do omega. Krdelo ponavadi šteje 10 članov, odvisno pa je od velikosti teritorija (Stopar, 2007).

Sivi volk je največji predstavnik družine psov. Njegov gobec je koničast, oči poševne, uhlji razmeroma veliki in pokončni (slika 1). Ima zelo močan vrat in prsni koš. Rep je krajši od polovice trupa z glavo, nosi pa povešenega. Kožuh je rumeno rjav s sivim nadihom. V zimski dlaki so sivi toni bolj izraženi. Za razliko od psa ima na podlakti 10 cm dolgo in 2 cm široko črno progo. Samica volka je breja 62 do 64 dni, mladiče povrže v brlogu in sicer od 5 do 8 mladičev, ki ne vidijo, vendar imajo v čeljustih že male ostre zobke in so porasli s kratko, temno dlako. Mladiči začno zapuščati brlog po 8 tednih. 40 – 50 % volkov pogine v prvem letu življenja. Njihova življenjska doba je od 12 do 16 let (Sivi volk, 2007).

Slika 1: Sivi volk (Schmode, 2007)

2.2.2 Rdeči volk (*Canis rufus*)

Živi v jugovzhodni Ameriki, vendar mu preti, da ga bodo v divjini kmalu iztrebili. Zelo se je križal s kojotom, ki se je selil proti vzhodu. Tehta od 15 do 30 kg in je cimetaste ali čreslovinaste barve (slika 2) s temno sivimi ali črnimi lisami (Taylor, 1993).

Slika 2: Rdeči volk (Vukovi u Hrvatskoj ..., 2007)

2.2.3 Kojot (*Canis latrans*)

Kojot živi v Kanadi in Severni Ameriki. Tehta od 11 do 15 kg. Dlako ima sivo rjavo rumene barve s črno črto po sredini hrbta in črne lise po sprednjih okončinah in po repu (slika 3). V glavnem se hrani s kunci in glodalci, pa tudi z antilopami, srnami in ovci. Včasih je tudi sadje in žuželke (Taylor, 1993).

Slika 3: Kojot (Coyote, 2006)

2.2.4 Šakal

Šakal je eden izmed treh majhnih do srednje velikih članov družine *Canidae*, ki živijo v Afriki, Aziji in Jugovzhodni Evropi. Občasno zaidejo celo v Slovenijo (Šakal, 2007). Šakali so mrhovinarji in plenilci in so po življenjskem slogu podobni ameriškim kojotom. S svojimi dolgimi nogami in ukrivljenimi pasjimi zobmi so prilagojeni na lov majhnih sesalcev, ptičev in plazilcev. Ploske noge in združene kosti nog jim omogočajo tek na velike razdalje s hitrostjo do 16 km/h. So nočne živali in najaktivnejše ob zori in mraku (Šakal, 2007). Šakali so vitki, psom podobni kanidi, tehtajo od 7 do 15 kg (slika 4). Barva dlake sega od rumene in zlate (zlati šakal) do ruse s črnimi in belimi progami po hrbtu (črnohrbti šakal) in sive z belo črto po bokih (progasti šakal). Pri hrani niso izbirčni, jedo sadje, nevretenčarje, žuželke, dvoživke, plazilce, majhne sesalce, gazele in mrhovino (Taylor, 1993).

Slika 4: Šakal (Šakal, 2001)

2.2.5 Lisica

Je zelo prilagodljiva žival, saj naseljuje različne življenjske prostore. Najdemo jo v Evropi, Ameriki, Aziji in Afriki. Navadna lisica ima okrog 50 podvrst, s številnimi barvnimi različicami kožuha (Navadna lisica, 2007). Taylor (1993) pa navaja, da obstajajo štirje rodovi lisic z 21 podvrstami. Te štiri skupine lisic deli na:

1. Lisice (*Vulpes*): Mednje spadata rdeča in brzonoga lisica.
2. Južnoameriške lisice (*Dusicyon*): V to skupino spadata argentinska siva lisica in tako imenovani kratkouhi pes, ki ni pravi pes
3. Arktična lisica ali pesec (*Alopex lagopus*) (slika 5)
4. Uhata lisica (*Otocyon megalotis*) (slika 6)

Slika 5: Arktična lisica (Règle de Allen, 2007)

Slika 6: Uhata lisica (Bat – Eared Fox ... , 2007)

2.2.6 Pravi rdeči ali gorski volk (*Cuon alpinus*)

Je azijski rdeči volk, razširjen po zahodni Aziji, Kitajski, Indiji, Indokini in Indoneziji. Je skrivaška žival, tehta od 12 do 20 kg (slika7). Ima rdečkasto rjavo dlako in črn rep in je v veliki nevarnosti, da mu bo človek uničil naravno okolje in ga pregnal. Hrani se z žuželkami, plazilci, glodavci in srnadjo. Pogosto ubija tako, da žrtvi najprej iztrga drobovje. Ti volkovi lovijo v krdelih in so izredno divji (Taylor, 1993). Na splošno so najbolj aktivni zgodaj zjutraj in zvečer, in včasih ponoči. Živijo 16 let v ujetništvu in 10 let v divjini (Dhole, 2007).

Slika 7: Pravi rdeči ali gorski volk (Durbin, 2005)

2.2.7 Gozdni pes (*Spetheos venaticus*)

Ta pes je najmanj znan in najbolj zanimiv, živi v južnoameriških gozdovih. To je čokata, tršata žival, ima klinasto glavo, kosmata uhlja in kratek rep. Dlaka je lepe rjave barve. Tehta 5 do 7 kg. Zelo malo pa vemo o življenju te, danes že ogrožene plašne vrste živali (Taylor, 1993).

2.2.8 Rakunasti pes (*Nyctereutes procyonoides*)

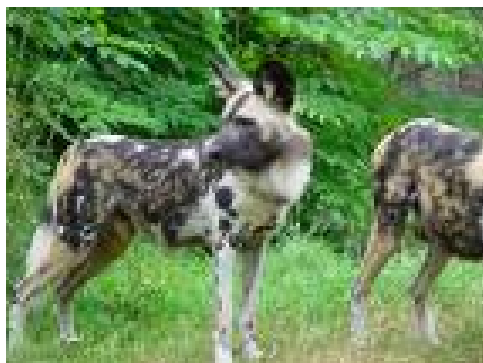
Živi v vzhodni Aziji, na Daljnem vzhodu, Kitajskem, Japonskem in v severni Indokini, naselili so se tudi v nekatere predele Evrope. Zelo je podoben rakunu (slika 8), vendar z njim ni v sorodu. Rakunasti pes tehta do 8 kg, ima črno-rjavo črtast kožuh z dolgo dlako, črn obrazni del, noge in rep s črnimi črtami (Taylor, 1993). Njegov jedilnik je zelo obsežen, vanj spadajo sadje, žuželke, nevretenčarji, ptiči, jajca in včasih tudi majhni sesalci (Carr in Myers, 2004).

Slika 8: Rakunasti pes (*Nyctereutes procyonoides*, 2003)

2.2.9 Hijenski ali lisasti pes (*Lycaon pictus*)

Ta zanimiva žival naseljuje Afriko, kjer jo najdemo od Sahare do juga kontinenta. Pojavlja se v različnih okoljih, najrajši pa ima savane. Tehta 20 do 30 kg in ima temen kožuh z vzorcem svetlih ali rumenkastih lis (slika 9), ki je pri vsaki živali drugačen. V divjini živi 9 ali 10 let. Lovi v krdelih in napada vse, od glodalcev do zebre in velikih antilop (Taylor, 1993). Ta žival nima stalnega teritorija in lahko prehodi od 200 do 2000 km² (Mulheisen in sod., 2002).

Slika 9: Hijenski pes (Gabrielsen, 2006)

2.2.10 Grivasti volk (*Chrysocyon brachyurus*)

Živi v savanah, na travnikih, v vlažnih grmičastih gozdovih, na močvirnih območjih, na obrobju gozdov in rečnih območjih. Ta lepi južnoameriški volk (slika 10) tehta približno 22 kg in ima rdeč kožuh, črne noge, gobec in grivo in bel tilnik, notranjo površino uhljev in konec repa (Taylor, 1993). Prehranjuje se z glodalci, zajci, ribami, pticami, njihovimi jajci, plazilci, insekti, različnimi vrstami sadja in drugimi rastlinami (Gorog, 1999). Žival je ogrožena, zelo nagnjena k boleznim, med drugim k ledvičnim zajedalcem (Taylor, 1993).

Slika 10: Grivasti volk (foto: Kranjc, 2006)

2.2.11 Dingo (*Canis dingo*)

Ta pes že vsaj 8000 let naseljuje Avstralijo. Pojavlja se tudi na Maleziji, Tajskem in v Burmi. Tehta okrog 20 kg in ima rdeče rjavo dlako z belimi lisami (slika 11). Dinge lahko najdemo kot samotarje ali v krdelih do 10 živali. Prehranjuje se s katerimkoli mesom, ki ga dobi (zajci, kengoruji) (Dingo, 2007). Pogosto napada domače živali, na primer ovce in je velika nadlega za kmetovalce (Taylor, 1993).

Slika 11: Dingo (Hamilton, 1997)

2.3 ANATOMSKE IN FIZIOLOŠKE LASTNOSTI PSA

Pes je v osnovi, po »standardni« konstrukciji telesa, mesojeda žival. Ustvarjen je za to, da svojo žrtev zasleduje, ujame, ubije in požre. Ima zobovje mesojeda – velike lomilce. Vendar pa pes ni tako tipičen mesojed kot nekatere druge vrste, na primer mačka. Psi so ohranili nekaj kočnikov za žvečenje in mletje, domača mačka pa ima kočnike toliko manjše, da skoraj ne more več žvečiti. Zobje so se res posebno spremenili, splošno okostje mesojeda pa je ostalo še precej primitivno. Mesojedom se ni kakor rastlinojedom zmanjšalo število prstov na nogah in niso se jim potem spremenili v kopito. Pes mora biti gibčen, zmožen hitro menjati smer in uporabljati šape kot orožje. Divji rastlinojedi so res hitri, vendar se premikajo le naravnost naprej, in če pri veliki hitrosti padejo, si ne

opomorejo tako hitro. Ko je človek s selekcijo vzrejal različne pasme, se je anatomija psa z leti znatno spremenila in nastalo je mnogo različic osnovne oblike (Taylor, 1993).

Anatomija psa proučuje obliko pasjega telesa in njegovih delov, z njo torej spoznavamo zgradbo pasjega telesa. Izraz »anatomija« izvira iz grškega glagola »anatemno«, kar pomeni: raztelesiti, razčleniti. Glede na namen razločujemo več vrst anatomije: opisno, primerjalno, topografsko, plastično itn. V kinologiji rabimo le opisno anatomijo. Ta opisuje značilnosti posameznih delov in organov pasjega telesa, kot so: oblika, velikost, položaj, funkcija itn. Skupine sorodnih organov imenujemo sisteme (skeletni, mišični, prebavni, živčni) in jih običajno tako tudi obravnavamo. Kljub temu, da se je videz psa glede na izvirno obliko v marsičem spremenil in od izvirne oblike bolj ali manj oddaljil, je njegova osnovna zgradba ostala enaka. V svojem razvoju se je spreminjal le v odlakanosti, barvi in v medsebojnem razmerju posameznih telesnih delov. Pri anatomiji psa največkrat izberemo za osnovo nemškega ovčarja, ker po svoji zgradbi in videzu ne predstavlja ekstremne in redke pasemske oblike, temveč poprečno in funkcionalno univerzalno obliko športnega in službenega psa (Zidar, 1991).

2.3.1 Skelet

Skelet, ki ga sestavljajo med seboj povezane posamezne kosti, daje telesu osnovno obliko, varuje občutljive organe, skratka, služi kot ogrodje. Kostni so iz organskih in anorganskih snovi ter so povečini votle. Odlikujejo se po izredni trdoti, trdnosti in prožnosti. Kostni mladega psa so prožnejše, ker vsebujejo sorazmerno več organskih snovi, kosti starega psa pa so trše, ker vsebujejo več anorganskih snovi, zato so tudi bolj krhke. Kot vsi drugi organi imajo tudi kosti svoja krvna obtočila in živce. V sredini kosti je ponavadi kostni mozeg, v nekaterih kosteh pa je votlina, napolnjena z zrakom. Površino kosti tvori kostnica, razen sklepnih ploskev, ki jih pokriva sklepni hrustanec. Glede na to, da rdeči kostni mozeg proizvaja krvne elemente, prištevamo kosti delno tudi h krvotvornim organom. Po obliki ločimo: ploščate (varujejo občutljive organe, npr. možgane), dolge (pripadajo okončinam) in kratke kosti (omogočajo prožnost telesa in porazdeljujejo silo teže); h kratkim kostem prištevamo tudi tako imenovane kitne kosti, ki se jih oprijemajo

sklepne vezi in mišice. Skelet sestavljajo naslednje kosti oziroma skupine kosti: kosti glave, kosti trupa (hrbtenica, rebra, prsnica), kosti okončin s kostmi sklepov (Zidar, 1991).

2.3.1.1 Kosti glave

Kosti glave, ki so povečini ploščate, delimo v lobanjske in obrazne. Med seboj so povezane s t. i. šivi ali pa s sklepi (čeljustni sklep). Na tilnični ploskvi lobanje je zatilnica, na prednjem delu lobanjskega svoda je čelnica, ki s svojim osrednjim delom sega tudi v nosno in očesno področje. Obrazne kosti oklepajo nosno, ustno in žrelno votlino: nosnici, ličnici, gornja in spodnja čeljust. Izbočeni ličnici in izrazita temenica služijo kot nastavek za močno žvekalno mišičje. Kosti glave sestavljajo funkcionalno skladno celoto – lobanjo, ki je običajno klinasta, z relativno dolgim in ozkim obraznim delom. Očesni votlini sta usmerjeni naprej in nekoliko vstran, omogočata psu sorazmerno veliko vidno polje. Gobec je vedno nekoliko daljši kot obrazni del lobanje, ki mu daje pravzaprav osnovno obliko, ker pač sega nos s hrustančno nosno cevko nekoliko čez linijo sekalcev gornje čeljusti (Zidar, 1991).

2.3.1.2 Kosti trupa

Okostje trupa sestoji iz sedmih vratnih vretenc, trinajstih prsnih vretenc, s prav tolikimi rebri (prava se neposredno vežejo na prsnico, neprava pa so priraščena na rebrni lok in preko njega na prsnico, razen zadnjega prostega rebra), sedmih ledvenih, treh križnih in različnega števila repnih vretenc (20 – 23). Glavni deli vretenc so: telo, locen in podaljšek. Vsa vretenca, ki skupaj tvorijo hrbtenico, se odlikujejo po izredni medsebojni gibljivosti, razen križnih vretenc, ki so zraščena v križno kost. Vretenca nudijo s svojimi številnimi podaljški ugodne vezne možnosti; ker je trnast podaljšek 10. ali 11. vretenca edini, ki stoji pokonci, podaljški vretenc pred njim in za njim pa se k njemu nagibajo, imenujemo to vretence tudi mejno vretence. To vretence ima od vseh prsnih in ledvenih vretenc najkrajši trnast podaljšek, kar se na zunaj odraža kot rahla hrbtina poglobitev. Ker je pri psu dolžina prsnega dela hrbtenice približno enaka dolžini ledvenega dela, se pes lahko pri galopu v ledjih močno vzboči in z zadnjima nogama seže daleč naprej. Koščena osnova stranskih sten prsnega koša so rebra, ki sestojijo iz koščenega dela in hrustanca, s katerim se vežejo na

prsnico. Razlikujemo torej prava rebra, ki so direktno vezana na prsnico, neprava rebra, ki tvorijo ob stiku rebrni lok in se preko njega vežejo na prsnico, in prosto rebro, ki se pogosto konča v trebušnih mišicah. Prsnica ima tri dele: prednji, srednji in zadnji del, ki štrli kot ozek in kratek hrustančast podaljšek (Zidar, 1991).

2.3.1.3 Kostni okončin

Kostni okončin izraziteje vplivajo na značilen videz določene pasme kot kosti trupa. Delimo jih v kosti prednjih in kosti zadnjih okončin. Prednje okončine sestavljajo plečka (ploščata, trioglata kost, poševno naslonjena na prednji del prsnega koša), nadlahtnica (cevasta kost), dve podlahtni kosti (koželjnica in komolčnica) in kosti stopala. Stegненica (najmočnejša kost), pogačica (ploščata in podolgovata kitna kost), golenica, mečnica in kosti stopala pa so kosti zadnje okončine. Zadnji okončini povezuje s hrbtenico kolčnica ali medenica, ki sestoji iz treh med seboj zraščanih kosti (črevnica, dimeljnica in sednica). Kostem prednjega stopala pripadajo: kosti prednjega kolena ali zapestnice (imenujemo jih tudi karpalne kosti in jih je sedem), nanje se navezujejo dlančnice (pet ploščatih kosti z odebeljenimi konci), slede jim cevaste prstnice, ki oblikujejo šapo in jih zaporedno delimo v prve (biceljnice), druge (nadkrepeljnice) in tretje prstnice (krepeljnice). Kost skočnega sklepa ali nartnice (7) s petnico, stopalnica (5) in prstnice, ki so enako oblikovane kot prednje prstnice, pa pripadajo zadnjemu stopalu. Sklepi prstov, ki skrbijo za stabilnost telesa, so običajno vzbočeni in sklenjeni. Takšne šape označujemo v kinološki terminologiji kot mačje, šape s stegnjenimi prsti pa kot zajčje. Pes lahko uporablja šape tudi za kopanje, dovolj spretno pa z njimi lahko drži kosti ali kak drug predmet, ki ga namerava obdelovati z zobmi. Poleg 4 stopalnih prstov ima pes na notranji strani prednjega stopala t. i. nepravi krepelj ali prvotni prvi prst, kajti predniki psov in sesalcev nasploh so imeli petprstna stopala. Prvi prst je z evolucijo zakrnel in ga pes zaradi njegove nefunkcionalne lege ne uporablja. Na zadnjem stopalu pa je prvi prst skoraj povsem izginil, le včasih se pojavi, in to celo podvojen. Imenujemo ga zadnji nepravi krepelj, slednik ali pa tudi volčji krepelj. Slednike moramo odstraniti že pri mladičih, ker je to kasneje težje storiti. Sledniki namreč psa ovirajo pri gibanju po snegu ali v gozdu, ker si jih lahko zatakne, priviha in pogosto tudi zatrga, to pa povzroča občasno in ponavljajočo se motnjo v gibanju psa, lahko pa tudi lokalno vnetje (Zidar, 1991).

Ker se pri gibanju pes v glavnem odriva z zadnjimi okončinami, odriv pa se prenaša preko kolčnega sklepa na hrbtenico, je povezava kolčnice, ki leži poševno proti smeri odriva, s hrbtenico zelo zahtevna (napet križno-kolčni sklep). Prednje okončine imajo nalogo, da ta odriv ujamejo in da poskrbe za gibalno skladnost. Velikost sklepnih kotov ali okotenost je pri psih manj konstantna kot pri rastlinojedih. Okotenost običajno presojaemo s kotom med plečko in nadlahtnico in kotom med stegenico in golenico oz. mečnico. Okotenost okončin je odvisna predvsem od sorazmernih oziroma nesorazmernih dolžin okončin. Dolgonogi psi so skoraj vedno strmo okoteni, ker imajo zelo odprte sklepne kote, torej bolj iztegnjene okončine. Pojem t. i. pravilne ali nepravilne okotenosti pa je relativen in odvisen od pasemskih značilnosti. Strmo okoteni psi z lahkoto galopirajo, za tek in običajno hojo pa so prikladnejši psi z manjšimi sklepnimi koti, npr. 90° med plečko in nadlahtjo (Zidar, 1991).

2.3.2 Zobovje

Čeprav je zob kosti podobna tvorba in po legi pripada čeljustnici, ga moramo zaradi njegove posebne funkcije (priprava hrane pred prebavo) obravnavati posebej, torej kot posebni telesni del. Na zobu razlikujemo tri področja: krono, ki gleda iz dlesni, vrat, ki ga dlesen obdaja, in korenino, ki tiči v čeljustni vdolbini ali zobnici. Zob oblikujejo tri tkiva: zobnina (srednja snov), sklenina (ki daje porcelanast videz) in zobna kostnina, ki je podobna kostnemu tkivu, obdaja pa korenino in vrat, delno tudi krono (Zidar, 1991).

2.3.3 Mišičevje

Pasje telo ima razmeroma malo vezi in kit, zato pa ima toliko bolj razvito mišičevje, kar mu omogoča, da je v gibanju spreten in hiter. Osnovna lastnost mišic je krčljivost oziroma uskočljivost kot posledica živčnega vzdraženja. Ko se mišice, ki so na kosteh pričvrščene in med njimi razpete, skrčijo, povlečejo za seboj posamezne kosti in s tem premaknejo del telesa. Mišice delno sodelujejo tudi pri nošenju telesa oz. premagovanju telesne teže, nekatere pa celo ustvarjajo in obdajajo velike telesne votline (dihanje, prebava). Mišice imajo aktivni in pasivni del. Začetna in končna kita sta pasivni del mišic. Po obliki jih delimo v trakaste, plahtaste in vretenaste. Trakaste potekajo ob hrbtenici, ki jo skrivijo ali

pa vzravnavajo, plahtaste obdajajo votline, vretenaste pa so večinoma na okončinah. Obliko mišice določata lega mišice in njena funkcija. Ponavadi sta oba konca mišice pritrjena na skelet, so pa tudi takšne, ki se začnejo in končujejo na drugih mišicah, kitah ali vezeh. Mišice lahko razvrstimo v skupine tudi glede na položaj in funkcijo. Razločujemo torej: kožno mišičevje, mišice glave (lobanjsko, obrazno, žvekalno, medčeljustno in podjezično mišičevje), mišice trupa (hrbtenične, dihalne in trebušne mišice) in mišice okončin. Delovanje mišic je odvisno od živčevja, zato so mišice in živci neločljiva funkcionalna celota. Spodbude za krčenje in iztezanje pridejo po motoričnih živčnih vlaknih. Senzorična živčna vlakna prenašajo dražljaje, ki so jih sprejeli čutni organi (receptorji), k osrednjemu živčnemu sistemu, od tod pa gredo spodbude (pod vplivom volje in hotenja!) po motoričnih živčnih vlaknih do skeletnih mišic, ki se na te spodbude skrčijo ali pa iztegnejo. Motorična živčna vlakna so večinoma podrejena volji in hotenju (Zidar, 1991).

2.3.4 Notranji organi

Notranje organe razvrščamo po legi v organe prsne, trebušne in medenične votline. Prsno votlino obdajajo : prsna vretenca, rebra in prsnica. Prsno votlino loči od trebušne tanka mišična prepona, ki je s trebušne strani konkavna, sicer pa obdaja prsno votlino in njene organe mrenasta opna, imenovana poprsnica. Trebušno in medenično votlino obdaja prav tako mrenasta in vlažna opna, imenovana potrebušnica. Po funkciji delimo notranje organe v dihala (grlo, sapnik, pljuča), krvna obtočila (srce z ožiljem), prebavila (žrelo, požiralnik, želodec, črevesje in žleze z izločanjem v črevo), mokrila (ledvici, sečevoda, sečnik in sečnica), reproduktivne organe (moda, semenovod, žleza obsečnica in penis – pri samcu, jajčnika z jajcevodoma, maternica in nožnica – pri samici), vranica in bezgavke (Zidar, 1991).

2.3.5 Koža, dlaka in kožne žleze

Koža prekriva vse telo in ga s svojo odlakanostjo vsestransko ščiti. Na svojo podlago je vezana rahlo in premično. Razen smrčka, blazinic in krempljev, je povsod bolj ali manj gosto odlakana. Kožuh sestoji iz nešteti skupin dlak. Posamezna skupina dlak ima eno močnejšo ali vodilno in ponavadi po dve manjši sodlaki; okoli njih pa so razvrščene

šibkejšje dlake (6-12). Razen togih trepalničnih dlak ima pes tudi precej debele in toge tipalne dlake (na licih, med notranjim očesnim kotom, na goltančni bradavici in gornji ustni), katerih korenine so obdane s senzibilnimi živčnimi vršički. Te tipalne dlake omogočajo psu, da se tudi v temi razmeroma varno giblje (Zidar, 1991).

Posamezne dlake so iz dlačne povrhnjice, skorje in jedrovine. Tanjše dlake so pogosto samo iz povrhnjice in skorje, torej brez jedrovine. Sicer pa zavzema jedrovina pri psu približno 2/3 debeline dlake (pri človeku: 1/3) in poteka od dlačne korenine h konici; pogosto je razdeljena v različne dolge odseke. Zelo trda povrhnjica sestoji iz sploščenih, z rastjo poroženelih in brezjedernih celic, imenovanih dlačne betvice. Prekrivajo se kot ribje luske s prostim jezičastim koncem proti konici dlake. Povrhnjica in skorja sta močno povezani; skorja sestoji prav tako iz poroženelih celic, ki pa deloma še vsebujejo jedra. V teh celicah so drobni zračni mehurčki in deloma jedrnat, deloma pa razpršen pigment. Ob sivenju dlak se povečuje vsebina zraka, pigment pa se izgublja (Zidar, 1991).

Dlaka varuje psa pred zunanjimi, zdravju škodljivimi vplivi (mraz, sneg, dež, ugriz itn.), po dolžini, obliki, gostoti in kvaliteti pa bistveno vpliva na njegov videz in uporabnost. Prvobitna dlaka se je z razvojem zaradi subjektivnega reagiranja na zunanje vplive pri nekaterih pasmah bolj ali manj spremenila. O tem, kakšna je bila prvobitna dlaka, so mnenja deljena, vendar je najverjetneje, da je bila trda in srednje dolga (z gosto podlako), spremembe (kratka, dolga, kodrasta) so klimatični izrodek in posledica udomačitve. To dokazujejo tudi različno odlakani tipi znotraj istih pasem. Seveda pa ne razlikujemo pri pasmah le kratke, srednje in dolge dlake, ampak še številne vmesne prehode in kvalitetne razločke; po kvaliteti: trda, ostra, resasta, mehka, svilena; po obliki: ravna, valovita, kodrasta, vrvasta in klobučevinasta; po položaju: priležena, nepriležena, sršasta ali štrleča; po dolžini: kratka, srednje kratka, srednje dolga, dolga in zelo dolga (Zidar, 1991).

2.3.6 Čutila

Čutila so organi, s katerimi pes zaznava in tudi spoznava okolje. Najmočnejše je razvit voh, ki mu pes tudi najbolj zaupa. Kot pri vseh sesalcih tudi pri psu v glavnem razlikujemo 5 čutov: vid, sluh, voh, okus in tip; slednjega pa lahko delimo v mehanični, toplotni in

organski čut. Še neraziskani in o katerih lahko le slutimo so t. i. orientacijski čut, čut za predčasno zaznavanje nevarnosti (potres, plaz), čut za zaznavanje razpoloženja človeka (vodnika) in podobno (Zidar, 1991).

2.3.6.1 Voh

Med vsemi čuti je pri psu najbolj razvit voh (Pugnetti, 1993). Relativno najslabše je voh razvit pri hrtih, ki ga pri lovu skoraj ne uporabljajo, ker lovijo s pomočjo vida (Zidar, 1991). Celotno pasje življenje močno pogojujejo in vodijo vonjave. Svet sestavlja na stotine vonjav, ki se nenehno križajo, mešajo in spreminjajo. V takšni zmešnjavi dobrih in slabih vonjav lahko pes brez truda prepozna vonje in sledi, ki jih človek ne more zaznati. Vsak pes lahko na primer zazna kapljo krvi v petih litrih vode in razloči zelo sorodne vonje mesa različnih živali, npr. svinje, konja, govedi, ovac, zajca itd. Prav tako lahko spozna ljudi po njihovem telesnem vonju, tudi če so si med seboj v sorodu (celo dvojčke) ali sledi živalskim sledem, ki so prekrite s smrdljivo tekočino. Z mahanjem z repom celo širi lastne vonjave (Pugnetti, 1993).

Pes sledi vonjavam, ki jih puščata za sabo človek ali žival. Če človek zleze na kolo, mu bo pes lahko sledil še naprej, če pa stopi npr. v žičnico, ki ga dvigne od tal le nekaj centimetrov, bo tudi najboljši gonič obstal in zgubil sled v tistem trenutku, ko je človek nehal hoditi. To se zgodi tudi, če se pot ustavi ob vodnem toku. Iz tega lahko sklepamo, da samo izolirani vonj brez navzočnosti tal ali pohojene trave, ki še nekaj ur zadržita vonj po plenu psa ne more voditi (Pugnetti, 1993). Zunanji organ čutila vonja je smrček, ki je večinoma črno pigmentiran, vlažen, hladen in gibljiv. Vlaži ga stranska nosna žleza, kar psu omogoča naglo orientacijo oz. uporabo čutila (smer vetra) in poveča aktivnost čutnih celic (kemoreceptorji) v nosni votlini. Sklepamo lahko, da pes doživlja (zazna in spoznava) svoje okolje v glavnem z vonjem. Za psa je nos tisto, kar je za človeka oko (Zidar, 1991).

2.3.6.2 Vid

Pes dobro vidi, čeprav nekateri trdijo, da zaznava le brezbarvno gibanje senc. Svet je zanj kot črno – bel film. S strogo vzrejno selekcijo pa so vid, vsaj pri nekaterih pasmah, občutno izboljšali. Vsekakor pa vidi pes ponoči bolje kot človek. Ovčarski psi imajo vidno polje 180° in jasno zaznavajo gibe svojega gospodarja tudi na sto metrov daleč. Zelo dobro razvit vid imajo tudi hrti, ki ne lovijo s pomočjo vonja, kot drugi psi, ampak vida (Pugnetti, 1993).

Psu so za orientacijo tudi oči, vendar nimajo prevladujoče vloge, kot jo imajo pri človeku. Oko psa ima tudi neke anatomske posebnosti v primerjavi s človekom. Medtem ko sta si osi očesna zrkla pri človeku vzporedni, se pri psu razhajata za 30 do 50°. To sicer poveča vidno polje, zmanjša pa plastičnost in ostrino slike. Zaradi slabe prilagodljivosti spredaj rahlo sploščene očesne leče je pes že po naravi daljnoviden. Docela ostro vidi pes le na razdalji 5-8 m (Zidar, 1991).

2.3.6.3 Sluh

Pri slušnem organu razločujemo tri dele: zunanje uho (uhelj in sluhovod), srednje uho in notranje uho. Zunanje uho sestoji iz hrustančne opore, mišic, kože, živcev in krvnih žil. Votlino zunanjega ušesa od votline srednjega ušesa loči bobnič. Bobnič je pri psu razmeroma velik, ovalen, skoraj prosojen, k osi sluhovoda je poševno nagnjen. V srednjem ušesu so slušne koščice, ki prenašajo zvočne valove na notranje uho. Notranje uho, ki sestoji iz številnih votlinic in cevok, zvočne valove z živčnimi vlakni prestreže in jih posreduje slušnim centrom velikih možganov. Tudi sluh je pri psu bolj razvit kot pri človeku. Pes zazna že najmanjši šum, pa tudi zvoke z visoko frekvenco in presenetljivo natančno presodi njih položaj. Po trditvi biologa Pavlova zazna pes celo zvok 80.000 Hz. S poskusi je bilo dokazano, da je pes med jedjo zaznal zvok, ki je nastal s spustom 3,2 mm jeklene kroglice na jekleno ploščo z višine 3 cm tudi še na razdalji 24 m, človek pa le na oddaljenosti 3-6 m. Ker zvok pojenja s kvadratom razdalje, je sluh psa najmanj 16-krat (4^2) ostrejši od človeškega (Zidar, 1991).

V vojni ali v boju proti tihotapcem pogosto uporabljajo ultrazvočne piščalke, s katerimi dajejo šolanemu psu povelja, ki jih sovražnik ne more slišati. Poleg tega lahko pes razlikuje skoraj enake šume in glasove in prepozna npr. ropot avtomobila svojega gospodarja med številnimi drugimi avtomobili enake znamke in moči (Pugnetti, 1993).

2.3.6.4 Okus

Od vseh čutov pri psu vemo najmanj o okusu. Okus in voh sta tesno povezana, vendar voh prevladuje. Opazimo lahko, da pes tudi hrano najprej ovoha, preden se jo dotakne. Hrane ne okuša, temveč jo požre, ne da bi jo prežvečil. Psa naučimo, da ne jemlje hrane od tujcev tako, da poprosimo znanca, ki ga pes ne pozna, naj mu da košček kruha, v katerega smo skrili nekaj ostrih papričic. Ta neprijetni doživljaj si pes zapomni. Psu, ki rad krade jajca, podtaknemo vroče, trdo kuhano jajce in verjetno se bo jajce v prihodnje ogibal. Če pes žre zemljo, kamne ali iztrebke, je to pogost znak, da dobiva njegov organizem premalo mineralnih soli in vitaminov. Večinoma bo pomagalo, če njegovi hrani po nasvetu živinozdravnika dodamo manjkajočo snov (Pugnetti, 1993).

Čutne celice za okus so podobno, kot za voh kemoreceptorji, ki so nameščeni na organu za okušanje. Okuševalne brbončice so v stenah ustne votline, največ pa na jeziku. Čim pride hrana do njih, gredo dražljaji okusa skozi ustrezne živce v možganski center za okus; tako pes okus zavestno zazna (Zidar, 1991).

2.3.6.5 Tip

Tipalne čutne celice pošljejo preko senzoričnih živcev možganskemu centru neposredne dražljaje dotika (mehanični dražljaj), temperature (toplotni dražljaj) in bolečine (organski dražljaj). Najmočnejše je tip razvit na smrčku, ustnah (posebne tipalne dlake), jeziku in na blazinicah, sicer pa je razvit po vsej telesni površini (dokaj slabše kot pri človeku!), nekako celo po notranjih organih (Zidar, 1991).

2.3.7 Živčevje

Osnovne enote živčevja so živčne celice ali nevroni. Živčne celice imajo različne oblike (zvezdica, piramida). Živčne celice imajo kratke (dendrite) in dolge podaljške (aksone). Živčevje sestoji iz centralnega in perifernega živčnega sistema. Periferni živčni sistem sestavljajo skupine živcev in živčnih vozlov, izhajajoče iz centralnega živčnega sistema in potekajoče vse do površine telesa; vegetativni ali avtonomni živci delujejo neodvisno od volje in uravnavajo delovanje notranjih organov (utrip srca, tvorba želodčne kisline, izločanje žlez, itn.), ki je potrebno za ohranitev življenja; delimo jih v dva dela z nasprotnim delovanjem: v simpatični in parasimpatični del (Zidar, 1991).

2.4 GIBANJE PSA IN IZRAŽANJE OBČUTKOV

2.4.1 Gibanje psa

Pes je kot roparica hiter, gibčen in vzdržljiv tekač. Temu primerno je grajeno njegovo telo, ki je v primeri s konjem lažje in šibkejših vezi, ima pa relativno razvitejše mišičevje. Potreba po gibanju je za vsako pasemsko skupino nekoliko drugačna. Odvisna je od telesne zgradbe (predvsem okončin), ki je glede na pasme dokaj raznolika. Kljub temu pa moramo nuditi vsakemu psu dovolj vsakodnevnega gibanja na prostem, enemu pač več (hrtu, ovčarju), drugemu manj (kodru, pinču itn.). Gibalna kondicija pa je potrebna predvsem službenim pasmam, od katerih zahtevamo, da so vzdržljivi in gibčni. Zato zanje ni dovolj le, da so prosti in da tekajo sem ter tja, temveč jih moramo načrtno in postopoma privajati na daljše neprekinjeno, v hitrosti konstantno gibanje. Preden pa pričnemo s takšnimi vajami, moramo dobro spoznati načelo in način gibanja psa (Zidar, 1991).

Vse tisto kar gibanje omogoča, imenujemo gibalni mehanizem. Gibalni mehanizem sestavlja skelet ali pasivni, neutrudljivi del in skeletno mišičje ali aktivni, utrudljivi del. Da so mišice pri psu resnično aktivni utrudljivi del gibalnega mehanizma, priča to, da jih skuša pes ob vsaki priložnosti razbremeniti s sedenjem ali ležanjem, za razliko od konja, ki lahko počiva tudi stoje. Kot pri vseh štirinožcih je tudi pri psu gibalni mehanizem po svojem ustroju prilagojen gibanju naprej, zato je težišče telesa v sprednji polovici trupa; pri psu je

zaradi relativno velike teže jeter in srca ter majhne teže črevesja (približno v srednji tretjini prsnega koša). Zato sta pri stoju in gibanju najbolj obteženi prednji okončini. Potisno silo za gibanje dajejo mišice zadnjih nog, medtem ko prednje noge sledijo smeri gibanja, ujamejo z zadnjimi nogami potisnjen trup in skrbijo za ravnotežje telesa med gibanjem. Pes prične z gibanjem naprej s tem, da se z izproženo zadnjo nogo upre ob tla in premakne težišče telesa v smeri proti diagonalno nahajajoči se sprednji okončini, ki premiku težišča najprej sledi, po izvedenem koraku pa se spusti in zopet ujame ravnotežje oziroma prepreči nadaljnje premikanje težišča v tej smeri. Gibanje v smeri naprej je torej sestavljeno iz ritmičnih premikov težišča v dveh diagonalnih smereh naprej, kar se pri počasnem premikanju kaže v prav tako ritmičnem nihanju trupa, glave in repa. Glede na različno hitrost gibanja in časovnega zaporedja gibov posameznih okončin ločimo 5 načinov gibanja oziroma premikanja: hoja, tek (kas), kamelji hod, galop in skok. Na raznolikost glavnih načinov gibanja pa vpliva še raznolikost v gradnji telesa (kratkonogi in dolgonogi psi), kar se najizrazitejše kaže v bolj ali manj iztegnjenem hodu. Pes, ki je neskladno grajen in ima zaradi pomanjkanja rednega gibanja mišične skupine premalo razvite, se giblje neracionalno in se razmeroma zelo hitro utruja (Zidar, 1991).

Pes se na splošno najraje giba v teku ali t. i. kasu, ker se pri tem najmanj utruja. Od vseh gibanj je tek za oko najbolj dojemljiv. Pri teku pes nekoliko prej zakorači v sprednjo okončino kot diagonalno zadnjo in hkrati prav tako prej dvigne drugo prednjo kot drugo (diagonalno) zadnjo okončino. Visokonogi psi pogosto z zadnjo šapo zakoračijo pod pravkar dvigajočo se istostransko prednjo šapo, tako da stopinji prednje in zadnje noge sovpadata. Konjskemu kasu podoben tek imajo kvadratični psi s strmo okotenimi okončinami. Pri teh psih je lebdeča faza kratkotrajnejša. Tek brez lebdeče faze imenujemo nihajoči ali nagli tek; zaradi precejšnjih pospeškov segajo okončine daleč naprej. Zato so psi pri naglem teku s telesom obrnjeni v stran od smeri gibanja (postrani), da lahko zadnje šape stopijo ob prednje. Pri kameljem hodu se hkrati in sinhrono gibata istostrani okončini v približno ali popolnoma enakih fazah; težišče je pri tem gibanju podprto vedno le z ene ali druge strani, zato se pes pri tem gibanju ziblje, ker pač prestavlja težišče z ene na drugo stran. Kamelji hod na splošno pri psih ni zaželen. Galop je najhitrejši a tudi najutrudljivejši način gibanja. Najznačilnejši je t. i. skokovit galop. Psi najraje tečejo v manj utrudljivem zmernem galopu. Pri zmernem galopu je skokovitost samo še nakazana. Pri galopu nasploh

zadnji nogi ne potiskata telesa najprej, temveč ga tako rekoč vržeta, sprednji nogi pa ga prestrežeta. Pri tem trebušne in ledvene mišice upognejo prsni in ledveni del hrbtenice, kar omogoča zadnjima okončinama, da med lebdečo fazo sežeta daleč naprej. Galop ima dve lebdeči fazi: ob skrčitvi in ob izprožitvi. Skok je po načinu gibanja zgolj ustrezna varianta galopa. Razlikuje se le v močno poudarjeni izproženi lebdeči fazi, ki je po videzu za skok značilna, je pa tudi časovno trdnejša (Zidar, 1991).

Hitrost je glede na pasme različna. Največja je pri hrtih, ki dosežejo tudi 60 do 70 km/h (greyhound – 59,2 km/h); pri službenih pasmah je manjša – 30 do 40 km/h, pri majhnih pasmah pa še manjša. Seveda pa veljajo navedene vrednosti le za pse s stalno gibalno kondicijo, zato psi s slabo kondicijo še zdaleč ne morejo doseči take hitrosti (Zidar, 1991).

2.4.2 Izražanje občutkov psa

Psi ne morejo z besedami izraziti negotovosti, strahu, napadalnosti, veselja ali igrivosti. Vsak pes lahko vse te občutke izrazi z obsežno »govorico telesa«. S celim telesom (gestikulacija) lahko pokaže, kako se počuti, pa tudi z obrazom (mimika). Lastnik psa, mora biti sposoben razbrati ta znamenja. Pes oddaja znake z držo telesa, glasom, uhlji, očmi, ustnicami, jezikom, repom in nasršeno dlako (Taylor, 1993).

2.4.2.1 Pasji glas

Psi oddajajo veliko glasov, vse od cviljenja prek grčevega renčanja do pravega lajanja. Lajanje ni nujno napadalno. Bolj verjetno pomeni »hitro se pridi igrati« ali »kako sem te vesel«, kot pa »samo zgani se, pa ti bom raztrgal vrat«. Renčanje je pogostejše napadalno pri odraslih psih kot pri mladičih. Nekateri samo renčijo kar tako, vedno pa je jasno, kako so razpoloženi. Mnogi znajo grčati; to je podobno renčanju, vendar glas niha v višini. Napadalno renčanje je lahko enakomerno ali pa se zviša, ko se pes postavi v napadalno držo (Taylor, 1993).

2.4.2.2 Drža normalnega psa

Zadovoljen, čuječ pes lepo drži rep, telesa nima napetega. Neprisiljeno se premika in glavo drži pokonci. Včasih mu malce moli jezik iz gobca, čeljusti so sproščene (Taylor, 1993).

2.4.2.3 Povabilo k igri

Pes se pogosto s sprednjim delom telesa spusti v počep, kadar bi se rad igral. Bevska in laja ali pa visoko vibrirajoče renči. Lahko dvigne eno tace in se nagne v stran, glavo ima skoraj pri tleh. Lahko skače naprej in nazaj, glavo obrača proti človeku, čeljusti so sproščene (Taylor, 1993).

2.4.2.4 Podreditev

Povabilo k igri se lahko hitro spremeni v držo, ki nakazuje podreditev, pes počepne še niže. Sprednje tace še vedno dviga v nežnem povabilu k igri, zobje so skriti. V drži telesa ni nobene napetosti in pes je tiho. Ko se spusti še niže, včasih tudi malo liže. Podrejen pes se pogosto obrne in pokaže bočno stran (Taylor, 1993).

2.4.2.5 Popolna podreditev

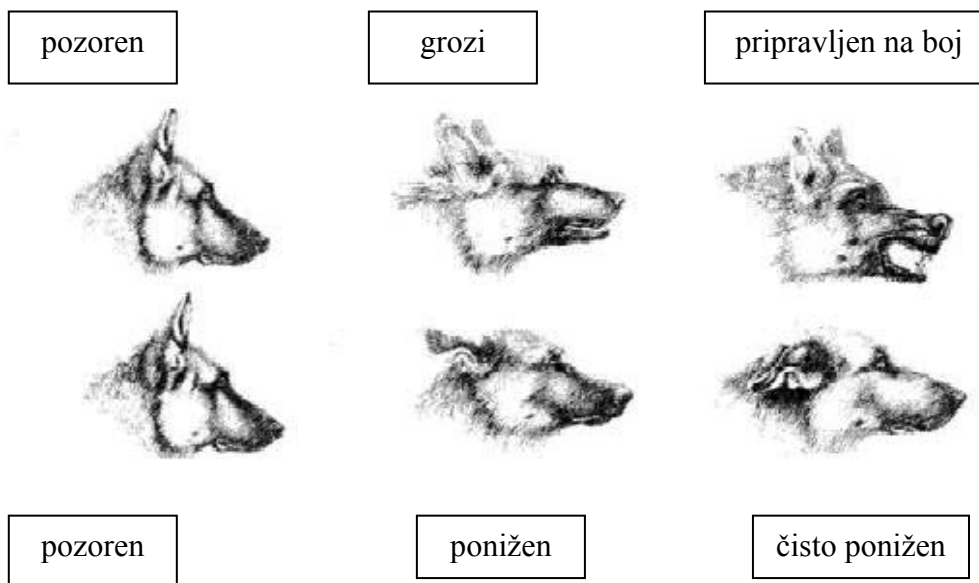
Pes ima povešena uhlja. Rep spusti in ga zavije okrog ene noge, zelo živčne živali si ga popolnoma spodvihajo. Glava je povešena, izogiba se pogledu; če ga pomirimo, jo dvigne. Zadnja stopnja podreditve – pes se prevale in dvigne eno zadnjo šapo. Če ni preplašen, običajno malo dvigne uhlja in s tem pokaže, da se je podredil iz zaupanja (Taylor, 1993).

2.4.2.6 Napadalnost iz strahu

Pes kaže zobe, renči ali reži ali celo laja. Uhlja sta položena nazaj. Vse telo je napeto, zadnji nogi sta pripravljeni za hiter gib. Dlaka sredi hrbta je naježena. Rep drži navzdol in trdo (Taylor, 1993).

2.4.2.7 Gospodovalna napadalnost

Pes vas ne bo samo opozoril, da odidite, odločno se vam bo približal, rep in glavo bo držal visoko. Gledal bo naravnost v vas, kazal bo zobe, tleskal z njimi, pripravljen, da vas ugrizne (Taylor, 1993).

Slika 12 : Govorica psa ob različnem razpoloženjem (Klever, 1991: 125)

2.5 ČLOVEK IN PES

Dokazano je, da psi ljudi združujejo in jim pomagajo pri vzpostavljanju stikov. Človeka popeljejo v družbo sebi enakih, se pravi pasjeljubcev, pogosto spodbudijo kako ljubezensko romanco ali pa celo resno zvezo. Kuža lahko torej predstavlja svojega človeka po načelu "kakršen skrbnik, takšen pes". Najverjetneje bomo teže vzpostavili stik s človekom, ki ima pitbula, rotvajlca, bordojsko dogo..., čeprav, kot že rečeno, izjeme potrjujejo pravilo. Človek, ki ima predstavnika "nevarne" pasme, je ponavadi odbijajoč, nedostopen in ne vzbuja želje, da bi se z njim pogovarjali. Veseli smo, ko je srečanje mimo. Marsikdo pa ogovori skrbnika(co) z zlatim prinašalcem, kodrom, višavskim terierjem, čeprav videz lahko vara. Tudi navidez miroljubni psi so lahko nevzgojeni, nesocializirani in celo popadljivi. Saj vemo, da je pasji odnos do okolja odvisen predvsem od vzgoje in seveda od življenjskih izkušenj (Prijetna srečanja, 2002).

Vse bolj se ljudje zavedamo pomembnosti notranjega (duševnega) ravnovesja. Če je to ravnovesje porušeno, trpimo ali celo zbolimo. Duševno stanje pa ni pomembno samo za ljudi, marveč tudi za živali (Harmonija med ..., 2000).

2.5.1 Življenje psa skozi posamezna starostna obdobja

Raziskovalci pasjega vedenja so nam pomagali, da veliko lažje razumemo pse. Odrasel pes je vsota delovanja dednih faktorjev in okolja. Oboje deluje na psihični razvoj psa. Poenostavljeno – najboljši predniki ne pomagajo, če mladič odrašča v slabih razmerah, hkrati pa seveda slabega genotipa ne more popraviti še tako dober vpliv okolja (Klever, 1991).

Vzgojo otrok in psov se da v marsičem primerjati. Napravili so že celo vrsto poskusov z mladimi psi. Med drugim so jih vzgajali popolnoma izolirano, brez stikov z zunanjim svetom. Potem so primerjali brate in sestre, ki so živeli izolirano, in tiste, ki so živeli skupaj z ljudmi. Zaznavanje in sposobnost koncentracije sta bila pri psih, ki so odraščali v osami, veliko slabša. Do podobnih ugotovitev so prišli pri testiranju otrok, ki so odraščali brez matere v domovih od svojega drugega leta naprej. Sestre, ki so skrbele za otroke, seveda matere niso mogle nadomestiti, ker jim je preprosto zmanjkovalo časa, poleg tega pa tem otrokom niso dajale svojega »srca«. Sestre so se tudi pogosto menjavale. Že po štirih mesecih v domu so ti otroci duševno in telesno zaostali v primerjavi s tistimi, ki so živeli pri svojih starših. Kljub dobri hrani in skrbni negi je tretjina teh otrok umrla pred tretjim letom starosti. Otroci, ki so preživeli, so ostali plašni pri vzpostavljanju stikov z ljudmi in so imeli nagnjenje, da postanejo kriminalci. O tem je zapisal raziskovalec Rene Spitz: »Otroci, ki odraščajo brez ljubezni, bodo odrasli polni sovraštva« (Klever, 1991).

Pri psih ni veliko drugače. Vemo, da je v prvih osmih mesecih polno kritičnih obdobj, v katerih si psi pridobivajo izkušnje. Brez teh bi nastale motnje, ki bi bile nepopravljive in bi trajale vse pasje življenje. Pomembno je, da se psi čimbolj zgodaj navežejo na človeka. V strokovnem jeziku obstaja izraz oblikovanje. Konrad Lorenz ga je začel prvi uporabljati že leta 1935. Poteka v zgodnji mladosti vsakega psa v takoimenovanem senzibilnem obdobju.

Doživetja v tem obdobju obdrži pes za vse življenje, medtem ko celo vrsto stvari, ki se jih nauči pozneje, pozabi (Klever, 1991).

Oblikovanje pri psih prihaja od ljudi in se k ljudem tudi vrača. Če se mladiči v senzibilnem obdobju tesno navežejo samo na svojega gospodarja, mu bodo prinesli veliko sreče in veselja, za druge družinske člane pa bodo lahko hudo težavni in obremenjujoči. Tipično za takšne pse je, da so na smrt nesrečni, če se njegov gospodar oddalji le za eno uro. Druga skrajnost so psi, ki vsakega človeka pozdravijo in gredo z njim kamorkoli, kot če bi bil član njegovega kr dela. Tudi do te napake je prišlo v obdobju vtisnjenja. Take navade so za lastnika neprijetne, pes pa je srečen in se razveseli vsakega človeka, ki ga sreča. Zavedati se moramo, da so prve pasje izkušnje z ljudmi odločilnega pomena za vse življenje. Vedenje psa je rezultat vsega, kar z njim počnemo (Klever, 1991). Razvoj mladičev je E. Trumler (cit. po Klever, 1991) razdelil v obdobje vegetativnega življenja, oblikovanje, socializacija in puberteta.

2.5.1.1 Rojstvo

Samica postane takoj po prvih porodnih krčih nemirna in začne praskljati. Gre za instinktivno pogojeno dejavnost. Vsak krč traja navadno kakšno minuto in med njim se samici dvigne hrbtni greben (naježena dlaka). Ko pride na svet prvi mladič, je samica zvita skupaj in dvigne eno od zadnjih nog. Ko pride mladič na plano, samica odpre posteljico in jo potem požre. Mladiči se navadno rojevajo z glavo naprej in samica najprej osvobodi glavo. Popkovnico pregrizne približno 3 centimetre od popka. Potem sledi sušenje mladiča. Psica ga tleskajoče oblizuje od smrčka naprej. Mladiček prvič v življenju globoko zadiha (Klever, 1991).

Samica dobi naslednji krč in spet se pojavi mladič, živa valjasta gmotica s štrcljastimi nogami, ki še malo ne spominja na kakšnega lepega nemškega ovčarja, jazbečarja ali bobtaila. Glava, ki jo mladič že premika, je močno prevelika za šibko telo. Ko je mladič komaj malo posušen, že začne iskati po materinem trebuhu in si prizadeva pridi do seska. Kaj več se z mladičem naslednjih 14 dni ne dogaja. Pes, ki je zver, pride na svet nebogljen in se razvija v gnezdu. Brejost pri psicah, prav tako kot pri volkuljah, je zaradi načina

življenja (žival je tekač) razmeroma kratka (Klever, 1991). Brejost pri psicah traja v povprečju 62 dni (58 – 65 dni) (Pelc, 1998).

2.5.1.2 Obdobje vegetativnega (podzvestnega) življenja

Po rojstvu se začne za mladiče obdobje vegetativnega življenja, ki traja dva tedna. Prvi znak življenja je rahel krik, ki navadno očisti ostanke tekočine v dihalnih poteh in živalca začne dihati. Oči pri novorojencu so zaprte, prav tako ušesna kanala, okus še ni razvit. Mladiček živi samo navznoter, kljub temu pa z lahkoto najde seske, ki so polni mleka (prsne in dimeljske). Sesanje lahko slišimo kot zadovoljno mlaskanje. To, da mladič najde sesek, je genetsko določeno z nagonom sesanja, ki omogoča preživetje. Mladič, ki tega nima, ne more preživeti. Mlečnost povečuje mladičeva masaža seska z jezičkom. Če ni mleka, začne mladič cviliti, kar v materi spodbudi mehanizem, ki poskrbi za izločanje mleka. Če se mladiček dobro počuti, je tiho, če pa je z njim kaj narobe, cvili. Navezan je na dejavnost svoje matere. Cviljenje je nekakšen varovalni mehanizem. Če mladiček recimo pade z ležišča, začne presunljivo cviliti. Enako je, če se preveč oddalji od matere. Mladič se lahko plazi le v krogu, s čimer se ne more preveč oddaljiti od matere. Vratne mišice so že takoj po rojstvu tako razvite, da mladič lahko dvigne glavico. Z vrtanjem v kožuh pride do seska. S prednjima nožicama se lahko povzpne tako visoko, da doseže seske. Lahko pa se od matere, ko popije dovolj mleka, tudi umakne. To značilno vrtanje v kožuh in masiranje vimena s tačkami pri materi pospešita izločanje mleka. Prvih štirinajst dni mladiček samo sesa in njegova porodna teža se v tem obdobju potroji. Njegovo življenje je sestavljeno iz spanja, sesanja in cviljenja (Klever, 1991). Razvoj posameznih čutil pri novorojenih psičkih je prikazan v preglednici 1.

Preglednica 1: Razvoj posameznih čutil pri novorojenih psičkih (Kolb, 1982: 103)

Starost	Razvoj
Ob rojstvu	voh je razvit, kar je pomembno za to, da mladič najde sesek pri materi tip je razvit, kar je pomembno za sesanje in socialno ležanje v gnezdu
1. – 5. dan	razvije se okus
7. dan	sposobnost zaznavanja hladu in toplote
od 15. dne	razvije se sluh, pojavijo se reakcije na zvočne dražljaje
Od 21. dne	razvije se vid

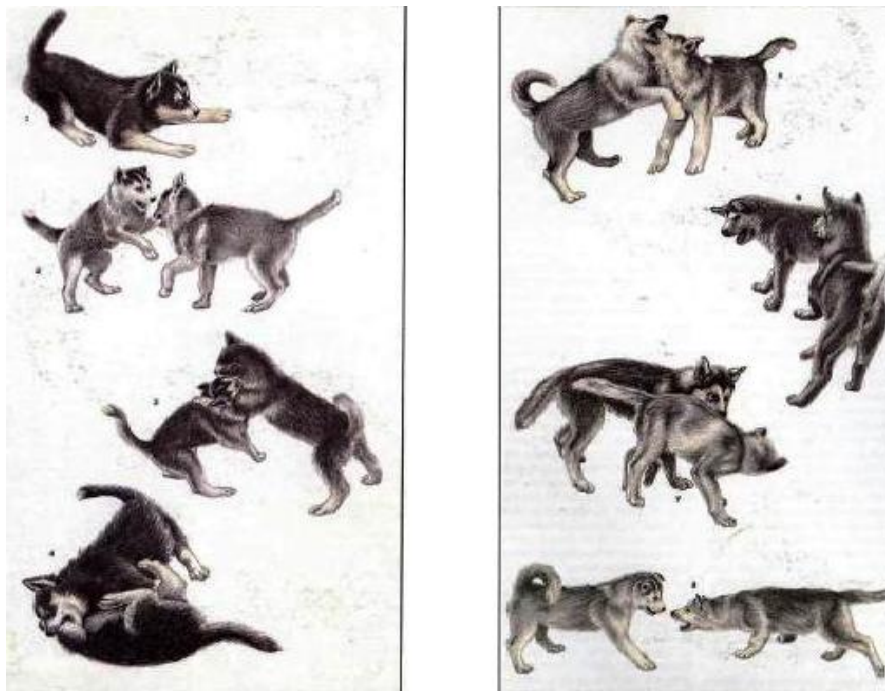
2.5.1.3 Prehodno obdobje

V tretjem tednu starosti se mladiči začnejo zavedati okolja. Odpirati se začneta očesni vek, odpira se tudi ušesni kanal. Mladiči se začnejo med seboj dotikati in lizati. Prvi poskusi gibanja se začnejo pri 21. dnevu starosti, in sicer prostovoljno. Mladič začne samostojno zapuščati ležišče. Potem se vrne k materi in se je dotakne z gobčkom blizu njenega ustnega kota – pozneje se iz tega giba razvije vzpenjanje po gospodarju. Mati začne z »dohranjevanjem« tako, da izbruha vsebino želodca pred mladiči. To je tudi očitno opozorilo, da moramo začeti dohranjevati mladiče (Klever, 1991).

Začnejo se prva renčanja, prvi poskusi lajanja, prvi znaki veselja – mahanje z repom. V prehodnem obdobju opazimo začetke igranja z brati in sestrami (slika 13), tudi že s človekom. Obrambne reakcije se pokažejo tako, da se mladiček uleže na hrbet in ponudi trebuh. To pri vrstniku zavre nadaljnje igranje, pozneje pa tudi napadalnost. Psiček začne zbirati prve izkušnje. Pri tem ležišče pomeni toploto in varnost, včasih doživi tudi že kaj neprijetnega. Pride do prvih reakcij, ki kažejo na neprijetna doživetja: mladič se med renčanjem umika vzvratno (Klever, 1991).

Prehodno obdobje je razmeroma kratko, vendar nadvse pomembno. Ima ime po tem, da mladič ob spanju, pitju in cviljenju že prehaja v stik z zunanjim svetom. Začne se precej zapleteno socialno vedenje psov. Pojav tega lahko preizkusimo tako, da položimo roko v ležišče med mladiče. Mladički bodo roko ovohavali, jo lizali, poskušali vzeti posamezne prste v usta. V tem obdobju lahko preizkusimo tudi prenašanje različnih neprijetnih zvokov (metanje pokrovk, zvok vključenega sesalnika), in ugotovili bomo, da mladič pred 21. dnem starosti še ne kažejo strahu (Klever, 1991).

Opisano spoznanje je uporabil zdravnik dr. Wilhelm Siveke, ki je mlade lovske pse v tej starosti začel učiti mirnosti ob strelu. O tem je napisal tudi knjigo z naslovom »Zgodnje vzgajanje ptičarjev«. Med drugim je zapisal: »Ko so mladiči stari 15 dni, sem začel s prvimi vajami privajanja na strel. Pozneje je prepozno. S plašilno pištolo lahko streljamo v neposredni bližini mladičev. Začnemo z enim strelom in potem to vsak dan ponavljamo. S tem bomo dosegli, da bo odrasel pes ob streljanju ostal miren (Klever, 1991).

Slika 13 : Igra z vrstniki, ki je pomemben korak pri socializaciji (Klever, 1991)

2.5.1.4 Oblikovanje

Med 4. iz 7. tednom starosti imajo mladiči vsak dan več stika z okoljem. Vsi mladiči v leglu z zanimanjem opazujejo in se dotikajo vsega, kar dosežejo. Gibanje je bolj usklajeno in hitrejše, želja po gibanju je vse večja. Mladiči že preizkušajo različne oblike gibanja, pri čemer se manjše pasme učijo hitreje od večjih, pri večjih je razvoj nekoliko počasnejši. Mladiči kažejo dobro razpoloženje tako, da mahajo z repom, če jih je strah, pa repke spodvijejo pod trebuh. Še nekaj drugih oblik »izražanja«: sršenje dlake, pomikanje uhljev nazaj, kazanje zob (renčanje) in prvi poskusi lajanja (Klever, 1991).

Mladiči se začnejo zanimati za materino hrano in lahko žro kose do velikosti lešnika, še vedno pa sesajo, čeprav imajo zobki že kot šivanke ostre konice. V tem obdobju se glede na način in vrsto prehranjevanja razvijejo prehranjevalne navade, ki ostanejo vtisnjene za vse življenje. Če v tem starostnem obdobju mladiči ne dobijo surovega mesa, jim nikoli v življenju to ne bo šlo v slast in ga bodo jedli z odporom. Če jih bomo v tej starosti hranili le s tovarniško pripravljeno hrano, bodo nanjo »obsojeni« vse življenje (Klever, 1991).

Vedoželjnost in učljivost sta naslednji pomembni razvojni komponenti. V tem obdobju se utrdi nprav (značaj) psa oziroma njegove lastnosti. Človek se mora vsak dan ukvarjati s štirinožnimi varovanci tako, da se mladiči igrajo z njegovimi rokami, jih ovohavajo in grizljajo, se jih dotikajo in se s tem navajajo na stik z njimi. V teh treh tednih postaja človek za psa partner pri igri, mladiček, s katerim se človek ukvarja, pa zelo rad sprejema stike s svojim dvonožnim vzornikom. Učne sposobnosti psa so v teh tednih velike, kot ne bodo nikoli več v nobenem življenjskem obdobju: mladič se navaja na okolje, na človeka. Po osmem tednu tega časa ni mogoče več »ujeti« in nemogoče je doseči dober stik, priložnost je izgubljena. Živalce, ki so v tem obdobju zanemarjene, ostanejo vse življenje plašne in po značaju mehke (Klever, 1991).

2.5.1.5 Socializacija

Obdobje med 8. in 12. tednom se imenuje obdobje socializacije. Gre za obdobje, ko mladiček iz okolja, ki ga varuje mati, odide v človeško skupnost (nov lastnik). To je najprimernejša starost za oddajo mladičev iz legla, za ločitev od matere, bratov in sester. V tem življenjskem obdobju se je mladič pripravljen navaditi na novo krdelo in se tam naučiti zelenega vedenja. Med nami in našim štirinožnim varovancem se razvije globoko partnerstvo, ki se vtisne psu za vse življenje. Ustvarja se vedenjski model, ki bo v bolj ali manj izraženi obliki za vedno nespremenjen (Klever, 1991).

Mladiči se v obdobju socializacije »pogovarjajo« na različne načine: dvigujejo greben, na razne načine postavljajo uhlja in kažejo posamezne obrambne reakcije. Zapuščajo ležišče in začnejo sistematično raziskovati okolico. Med igranjem so še posebej živahni in razposajeni. Vse, kar lahko dosežejo z zobmi, poskušajo raztrgati, vse kar je žvečljivega, poskušajo prežvečiti. Po izraznem repertoarju bi lahko rekli, da gre že za izoblikovane pse. S svojimi bratci in sestrami si navidezno grozijo, borijo se in odrivajo, da bi dobili boljše koščke hrane. Vsi mladiči morajo dobiti v tem obdobju hrano hkrati, ker bodo sicer postali ljubosumni. Iz ljubosumnih mladičev se razvijejo psi, ki grozijo vsakomur, ki se jim približuje od uživanju obroka – tudi svojemu gospodarju (Klever, 1991).

Mladič v tem obdobju spoznava svojega novega gospodarja. Začnemo lahko s pohvalami, pri kaznovanju pa moramo biti previdni in nič ni narobe, če se ga vzdržimo. Najboljša oblika kaznovanja: mladička zgrabimo za kožo na vratu in ga narahlo stresemo, ne smemo pa ga pri tem dvigovati. Tako ga je kaznovala tudi njegova mati. Kaznovanje poudarimo še z odločnim »fuj«. Pohvala naj prevladuje nad kaznovanjem. Mladič že dobi svojo posodo in na dan mu dajemo po pet obrokov. Lahko mu damo tovarniško pripravljeno hrano ali pa mu jo pripravljamo sami. Najbolje je, če uporabljamo oboje. Zgolj konzervirana hrana pomeni nenaravno prehranjevanje, ki lahko povzroči takšne ali drugačne zdravstvene težave. Socializacija je obdobje intenzivne in odločne vzgoje. Zelo pomembno je še, da gre »pasja družinica« narazen v kratkem časovnem obdobju, s čimer se mladičem in njihovi materi olajša prehod v novo obliko življenja (Klever, 1991).

2.5.1.6 Obdobje vključevanja v socialno hierarhijo (rangiranje)

Obdobje ustvarjanja socialne hierarhije v krdelu je med 13. in 16. tednom starosti. Ne gre samo za telesno moč, ampak tudi za inteligenco. Mladič, ki lahko požre več hrane in ima hitrejša reakcije od vrstnikov v leglu, bo dobil več hrane in bo telesno močnejši od bratov in sester. Psi temperamentnejših in agresivnejših pasmah v tem obdobju ne smejo več biti skupaj. Mladič v tem času razume avtoriteto nekako takole: »Oče je najboljši.« Ker mladički nimajo pravega očeta, ampak samo človeka, se mora kuža podrežati njemu in ga seveda tudi poslušati. V obdobju rangiranja mladiči manjših pasem že skoraj dosežejo velikost odraslega psa. Sicer pa so psički v tem času sredi zamenjave zobovja in poskušajo prežvečiti vse, kar je mogoče. Vedno naj imajo na voljo umetne kosti (Klever, 1991).

Če bi to obdobje primerjali z otroki, bi rekli da gre za čas, ko so v otroškem vrtcu. Doživljaji v ožjem in širšem okolju so trajnega pomena. Veliko bolj kot v kasnejšem obdobju je še mogoče vplivati na oblikovanje značaja. Oblikuje se osnova, ki temelji za poznejše učenje psa. Čim širši, globlji in trdnejši bodo ti temelji, tem večja bo sposobnost dožemanja. Učenje sobne čistoče je intenzivno. Pri tem ne učimo s kaznovanjem, ampak s pohvalo! To med drugim pomeni, da moramo imeti v opisanih štirih tednih mladičevega razvoja z njim veliko potrpljenja, vendar moramo biti tudi nadvse dosledni in se moramo z njim čim več ukvarjati. Štirinožec začenja jesti vse od kraja in »otroško hrano« zamenja

hrana, kakršno jedo odrasli psi. Po 4. mesecu preidemo na štiri obroke na dan in na prehodu v naslednje življenjsko obdobje naj dobi le še tri (Klever, 1991).

2.5.1.7 Poskusi napredovanja v socialni hierarhiji

V starosti 5 do 6 mesecev je odraščajoč pes izredno občutljiv in zaradi psihičnega šoka mu lahko ostanejo trajne vedenjske posledice. Nikoli ne kupujemo psa te starosti, ampak raje počakamo kakšna dva meseca. Prav tako ni priporočljivo oditi s psom te starosti na daljše potovanje ali na dopust. Slabo bi na psa vplivalo že obnavljanje stanovanja. Izogibajmo se torej vsem spremembam (Klever, 1991)!

Mnoge pasme psov se, tudi če je družina velika, navežejo predvsem na enega družinskega člana. Navezovanje na družino se končuje in pes že ve, kdo je kdo v družini. Poskušal nas bo izigrati, prelisičiti tudi tako, da bo kakšno našo povelje preprosto preslišal ali pa se bo na naše želje komajda odzival. Znotraj svojega krdela si bo skušal čimbolj povišati svoj družbeni status. Lahko si pridobi tudi status živali alfa oziroma položaj vodje krdela. To uravnavamo z intenzivnimi in dolgimi sprehodi, z igranjem in učenjem določenih vaj. Vsak dan posebej mu moramo dokazovati, kdo je v hiši vodja krdela. Pes bo vse svoje življenje preživel z nami in naj ima v družini status otroka, ki nikoli in nikjer ne bo vodja krdela (Klever, 1991).

Obdobje rangiranja označujemo tudi kot drugo mladostniško stopničko. V primerjavi s človekom gre za obdobje osnovnošolskega otroka, ki pa je pri psu veliko krajše. Od sedaj naprej moramo paziti, da pes ne bo postal preveč samostojen in svojeglav. Nagon lova in spolni nagon lahko povzročata neprijetnosti, če jih ne bomo na primeren način zavirali in uravnavali. Psa navajamo na dva obroka na dan. Enega naj dobi okrog devete ure zjutraj, drugega pa ob treh popoldan (Klever, 1991).

2.5.1.8 Puberteta

Prehodno obdobje, ko se pes iz mladiča razvije v odraslo žival, je resnično kratko in traja samo do šest tednov. Nastop pubertete je od pasme do pasme različen. Pri večjih pasmah je kasnejši kot pri manjših, so pa tudi individualne razlike. Puberteta se začne med sedmim in desetim mesecem starosti. Navzven se kaže v večji stopnji nevzgojenosti in neposlušnosti ter stalnih poskusih, da bi se pes povzpел na položaj vodje krde. V vedenju sicer ni skoraj nič novega, uči pa se z odporom. Če damo v tem življenjskem obdobju psa v pesjak, postane plašen. Gre za posebno obliko živčnosti in strahu, ki gre lahko celo tako daleč, da se začne pes bati že znanih predmetov in zvokov, na katere prej nikoli ni reagiral plašno. Če hočemo to popraviti, je treba veliko potrpljenja, včasih pa sploh ni več mogoče (Klever, 1991).

2.5.1.9 Odraslost psa

Puberteta je mimo, ko samec prvič dvigne nogo med opravljanjem male potrebe in ko dobi samica prvi spolni ciklus. Pri velikih in zelo velikih pasmah postanejo psi odrasli nekoliko pozneje, lahko šele pri enem letu, kar pa ni nič narobe. Že pri prvi pojatvi je treba paziti, da ne pride do nezaželene brejosti. Upoštevati moramo, da je že ob prvem estrusu samica plodna, rodila pa še niso dovolj razvita, da bi brejost minila brez težav, psička torej še ni zrela za brejost, za porod in za prehranjevanje mladičev v prvih tednih njihovega življenja. Zato ni priporočljivo pripuščati samice pred tretjim pojatvenim ciklusom. O tem so mnenja sicer različna. Ponekod pravijo, da je dobro samice prepuščati že med drugo pojatvijo, drugje pa, da ne pred četrto. Odraslemu psu dajemo le en obrok, najbolj priporočljivo ob devetih dopoldne ali pa ob šestih popoldne. Do dopolnjenega prvega leta starosti vsekakor dajemo psom po dva obroka na dan. Pri velikih pasmah, kot so nemške doge, irski volčji hrt in bernardinec, psi odrastejo šele pri dvajsetih mesecih. Te pasme psov torej počasneje dozorevajo, potem pa hitreje živijo in veliko psov te pasme umre že pri sedmem letu starosti. Pasje življenje je pač krajše od človekovega. Nekateri pasji Metuzalemi pa doživijo tudi petnajst ali dvajset let, doslej znani pasji rekorder pa je živel celo 32 let (Klever, 1991).

Pasja osebnost se dokončno razvije šele pri treh letih, in takrat pravimo, da je žival tudi psihično dozorela. Razvoj je torej končan in pes je dokončno odrasel. Ta trditev ni v nasprotju z ugotovitvijo znanstvenikov, ki raziskujejo način življenja psov in ki pravijo, da pes nikoli ne odraste. Psi ostanejo vedno »otroci.« Načelno je to res tako, vendar pa je treba upoštevati razvojna obdobja psa. Naš štirinožec se lahko prijetno igra, mora se dobro vživeti v našo družino (socialno skupnost), se torej socializirati in moramo ga skrbno vzgajati. Pes jasno pokaže, kaj smo naredili iz njega. Moramo mu dati priložnost, da se popolnoma razvije, to pa je mogoče le, če je pes res pravi član naše družine z vsemi pravicami in dolžnostmi (Klever, 1991).

Ko psi odrastejo, se začnejo nekateri agresivno obnašati do svojega gospodarja. To je navadno posledica tiranske vzgoje, gospodarjevega stalnega podrejanja svojega varovanca. Če je bil gospodar tiran, ne pa vodja krdela, pride do pojava tako imenovanih psov morilcev. Velikokrat napad na gospodarja ni nič drugega kot obramba lastnega življenja, ki ga v pasjih očeh gospodar ogroža. Napadalnost je v bistvu oblika upora proti gospodarjem, ki so pozabili na pravilen mladostniški razvoj svojih psov (Klever, 1991).

2.5.1.10 Življenska doba psa

V povprečju živi pes devet let, če vzamemo povprečje vseh pasem psov. Če pri tem povprečju oziroma statistiki upoštevamo tudi umiranje mladičev zaradi različnih kužnih bolezni in zaradi prometnih nesreč, pa je povprečna starost približno sedem let. Najvišjo starost med pasmami dosegajo tibetski terierji in Ihasa apso, ki povprečno živijo 20 let, sledijo špici z 18 leti, jazbečarji in bulterierji s 15 leti. Največ psov dočaka 10 do 14 let. Psi z najkrajšo življenjsko dobo so buldogi, ki dočakajo od 7 do 9 let in velike pasme psov, ki živijo le približno 7 let. Skoraj čudežno je, če nemška ali bordojska doga doživi devet ali celo deset let. Mnenje, da križanci živijo dlje od čistopasemskih psov, ne drži. Križanci se resnično redkeje pojavljajo med bolniki v veterinarskih ambulantah, vendar ne zaradi boljšega zdravja in večje odpornosti. Resnica ni ravno prijetna: za rodovniške pse veliko plačamo, križanci pa so poceni ali pa jih nam kar podarijo. In kolikor za stvar plačamo, toliko je vredna. Tako je pač med ljudmi – žal nam je dajati denar za bolnega križanca, ki je »tako malo vreden« (Klever, 1991).

Podatke o vzrokih smrti psov je mogoče dobiti le na tistih veterinarskih klinikah, kjer imajo patoanatomske sekcije, te pa nerade dajejo podatke. Lahko rečemo, da je število mrtvorjenih mladičev in mladičev, ki poginejo še pri zreditelju, približno 50 odstotkov. Približno 30 odstotkov psov pogine do starosti dveh let, predvsem zaradi infekcijskih bolezni in prometnih nesreč. Ne glede na to, da je psa mogoče preventivno cepiti proti vsem pomembnim nalezljivim boleznim, je odstotek smrti zaradi teh obolenj še vedno visok. Veliko psov sploh ni cepljenih, bodisi zaradi malomarnosti, dragega cepljenja ali kdo ve česa še. Kako pomembno je dosledno cepljenje, lahko vidimo pri ljudeh. Z zaščitnimi cepljenji smo nekatere nevarne bolezni ljudi (TBC, kuga) praktično odpravili ali pa jih zmanjšali na zanemarljiv odstotek (Klever, 1991).

Od petega leta naprej so psi bolj občutljivi in hitreje zbolijo. Na prvem mestu med obolenji je rak oziroma maligni tumorji. Pri starejših ljudeh prevladujejo srčna obolenja in motnje v krvnem obtoku, pri psih pa so srčni infarkti redkejši. Maligni tumorji na vimenu pri samicah so tudi relativno redki, kakor tudi pljučni rak (velja za oba spola). Tumorje je možno pri psih v zgodnjih fazi zelo uspešno odstraniti s kirurškimi posegi. S tem se psom življenje podaljša (Klever, 1991).

2.5.1.11 Primerjava starosti človeka in psa

Zelo zanimivo je primerjati starost ljudi in psov. V preteklosti se je največkrat štelo takole: prvo leto v življenju psa je tudi eno človekovo leto, potem pa se vsako pasje leto množi s človekovimi sedmimi. Pri proučevanju življenjskih obdobij psa pa smo ugotovili, da je takšna primerjava nepravilna. Samo trije tedni mladičevega življenja namreč pomenijo obdobje bivanja otroka v otroškem vrtcu, en mesec je osnovna šola. Vse to pomeni, da pes dozoreva veliko hitreje kot človek. Ko pes odraste, se stara približno štirikrat hitreje od ljudi. O tem je pisal francoski znanstvenik A. Lebeau leta 1953. Če kdo želi brez računanja natančno primerjati starost človeka in psa, si lahko pomaga s tabelo. Ko pes doseže 11 ali 12 let, je staranje štirinožcev drugačno in ne gre več uporabljati skokov po štiri leta (Klever, 1991). Primerjava starosti človeka in psa je v preglednici 2.

Preglednica 2: Primerjava starosti človeka in psa (Klever, 1991)

<i>Starost psa</i>	<i>Starost človeka</i>
3 mesece	3 leta
4 mesece	5 let
6 mesecev	10 let
8 mesecev	14 let
12 mesecev	16 let
18 mesecev	20 let
2 leti	24 let
3 leta	28 let
4 leta	32 let
5 let	36 let
6 let	40 let
7 let	44 let
8 let	48 let
9 let	52 let
10 let	56 let
11 let	60 let
12 let	64 let

2.5.1.12 Ostarel pes

Psi imajo pred nami prednost: niso obremenjeni s prihajajočo starostjo, s pokojnino, s preživetjem. Psi so toliko stari, kolikor se počutijo. Medvedjo uslugo bi jim naredili, če bi jih s svojim ravnanjem postarali in bi jim s tem želeli podaljšati življenje. Za pse še bolje drži reklo kakor za nas: »kdor počiva, zarjavi«. Kdaj pes postane star, izgublja življenjsko moč, ni mogoče natančno reči. To je vsekakor bolj odvisno od posamezne živali kot od pasme. Mnogi psi se postarajo počasi in skorajda neopazno, pri drugih se nenadoma pokažejo tipične starostne težave – obolenja gibalnega aparata (sklepov) in težave s krvnim obtokom. Pes se začne oprezneje in manj gibati, presnova se upočasni, žival se začne

rediti. Pri psih temnejše barve ali rjave barve se pojavi siva barva, najprej na glavi. Gobec osivi, pozneje pa postane bel, smrček je večji in svetlejši, oči postanejo motne in pri starosti 8 do 10 let postane roženica sivkasta. Siva dlaka ni vedno znamenje staranja. So primeri, ko okrog smrčka osivijo tudi mladi psi – podobno je tudi pri ljudeh. Pri devetih letih so grizne ploskve sekalcev v spodnji čeljusti popolnoma obrabljene, pri desetih je grizna ploskev spodnjih kleščnikov povsem okrogla, med enajstim in dvanajstim letom pa začnejo zobje izpadati. Po Bibliji naj bi pes izgubil zobe v starosti 16 let (Klever, 1991).

Ni razumljivo, da kdo odpelje psa na uspavanje samo zato, ker se je postaral. To je primerno narediti le tedaj, če pes začne trpeti zaradi bolečin in je sam sebi v nadlego. Tudi takrat, ko se pes postara, ne smemo pozabiti številnih lepih trenutkov, ki smo jih preživeli z njim. Najlepše v skupnem življenju z ostarelim psom je, da je kljub letom še vedno pripravljen za igranje, da je otročji kot mlad pes, čeprav mu kosti ne gredo več tako v slast kot nekdanj. Ker se orientira s pomočjo voha, ga slabljenje vida in sluha ne moti tako, kot ostarele ljudi. Voh mu odlično služi do pozne pasje starosti. Moti navadno to, da ne more biti v stanovanju več tako čist kot nekdanj. Ta pojav nima nobene zveze z vzgojo, ampak gre preprosto za fiziološke spremembe. Zato moramo biti posebej pozorni, če želi »stari« na prosto. Ne karajte ga, če mu kdaj uide v stanovanju (Klever, 1991).

Samica ima lahko pojavni ciklus do 10. ali 11. leta. Po tej starosti gonitev vedno pogosteje izostane, potem pa se največkrat pojavlja tako imenovana tiha pojatev, ki je skoraj ne zapazimo. Kljub temu ne kaže tvegati. Še vedno je treba paziti, da je kakšen samec ne pokrije. Samci izgubijo zanimanje za samice okrog 11. ali 12. leta starosti, so pa tudi junaki, ki ohranijo spolne želje do zadnjega diha (Klever, 1991).

Starejši pes potrebuje manj hrane od mlajšega. Kazalec pravilne prehrane v starosti je nespremenjena telesna masa. Nekaterim psom je treba pripravljati dietno hrano, če imajo obolenje ledvic ali krvnega obtoka. S pravilno prehrano psu podaljšamo življenje. Starejšega psa hranimo kot mladiča – dvakrat do trikrat na dan. Obroki naj bodo majhni, da ne obremenimo prebavil. Zaradi slabše resorptivne sposobnosti prebavil jim je dobro dodajati vitamine. Starejši pes postane počasnejši, slaboten in včasih malo čuden. Zelo redko pa imajo postarani štirinožci kakšne resnejše psihične težave. Senilnost je pri psih

redka. Veterinar lahko predpiše tudi zdravila za postarane pse. Gre za tako imenovana zdravila iz skupine geriatrika – proti artrozi, poslabšanemu sluhu, sivi mreni. Proti temu obolenju lahko kaj storimo, ni pa nujno, da bo pomagalo. Včasih so rezultati presenetljivo dobri, v drugih primerih pa ni učinka. O svojem postaranem psu se posvetujte z veterinarjem. Mogoče bo lahko svetoval. Možno je recimo ozdraviti puščanje kapljic pri starejših samicah (Klever, 1991).

2.5.2 Komunikacija med človekom in psom

Za primerno komunikacijo s psom mora človek poznati nekatera izrazna sredstva psa. V preglednicah 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 in 11 je prikazan pomen različnih izrazov psa.

Preglednica 3: Pomen različnega pasjega laježa (prirejeno po Coren, 2001)

LAJANJE	ČLOVEŠKI PREVOD	SITUACIJE IN/ALI ČUSTVOVANJA
Pobevskavanje v hitrih nizih iz po 3 ali 4 bevsikov z vmesni premori (srednji ton)	»Le vkup! Sumim, da se dogaja nekaj, na kar moramo biti pozorni!«	Klic k budnosti, ki izraža večje zanimanje kot pa vznemirjenost.
Hitro nenehno lajanje (srednji ton)	»Kličem krdelo!« »Vdiralec na našem ozemlju!« »Morda bomo morali kmalu ukrepati!«	Osnovni alarmni lajež. Pes je vznemirjen, ne pa še zaskrbljen. Sprožilec: bližanje neznanca ali neprevidno dogajanje. Glasovi so bolj urgentni od pretrganega laježa zgoraj.
Nenehno lajanje (a malce počasnejše in v nižji legi)	»Vdiralec /oz. nevarnost/ je zelo blizu!« »Pripravimo se na obrambo!«	Bolj zaskrbljena oblika alarmnega laježa; pes je zaznal nevarnost!
Dolg niz pobevskov z vmesnimi premori	»Osamljen sem in potrebujem družbo!« »Je kdo kjerkoli?«	Ponavadi je sprožilec socialna izolacija.
Ena ali dva ostra, kratka pobevska v visokem ali srednjem tonu	»Lej ga no!« »Vidim te!«	Značilen pozdrav ali dobrodošlica, ki jo sproži prihod ali uztje znane osebe.
En sam oster pobevsk na spodnjem koncu srednjih tonov	»Tako je da mi nehaš!« »Nikar!«	Tako se oglasi nejevoljen pes, kadar ga kdo zbujata, ga cuka za dlako ipd.
En sam zmerno glasen, kratek bevs (v višji legi)	»Kaj?« »Ha?«	Izraz presenečenja ali osuplosti

se nadaljuje

nadaljevanje

LAJANJE	ČLOVEŠKI PREVOD	SITUACIJE IN/ALI ČUSTVOVANJA
Golčav resk (»arr-ruf«)	»Igrajva se!«	Ponavadi ima pes ob tem sprednji nogi prižeti k tlom, zadek pa visoko povzdignjen.
Akutirano (rastoče intonirano) bevskanje	»To pa je zabava!« »Dajva«	Tako bevška pes, razvnet od igre (ali od pričakovanja igre) – kot na primer tedaj, ko mu gospodar meče žogico.
Splošna pravila glede laježa: - Glasovi v nizki legi izražajo dominanco ali grožnjo, v visoki pa negotovost ali strah. - Hitrejši kot je tempo, bolj je pes razdražen ali navdušen		

Preglednica 4: Pomen različnega pasjega renčanja (prirejeno po Coren, 2001)

RENČANJE	ČLOVEŠKI PREVOD	SITUACIJE IN/ALI ČUSTVOVANJA
Tiho globoko renčanje (ki kot da prihaja iz prsi)	»Nazaj!« »Pazi se!«	Tako se oglašča dominanten pes, kadar je nejevoljen oziroma, ko od koga zahteva, naj se umakne.
Renčavo revskanje (globok grrrr-ruf)	»Razdražen sem – in če boš še rinil vame, te bom!« »Bratci in sestrice iz krdela, zberite se v bran okrog mene!«	Nekoliko manj dominantno znamenje nejevolje, ki nakazuje, da pes ne bi imel nič proti pomoči svojega krdela.
Renč – bevsk (srednji do višji ton)	»Bojim se te, vendar se bom branil, če bo treba!«	Zaskrbljena grožnja psa, ki ni samozavesten, vendar se bo v sili branil.
Nihajoče renčanje	»Groza me je!« »Če se me boš lotil, se bom bojeval – ali pa morda tudi zbežal!«	Gre za prestrašeno – agresivno oglašanje zelo negotovega psa.
Splošna pravila glede renčanja: - Glasovi v nizki legi izražajo dominanco ali grožnjo, v visoki pa negotovost ali strah. - Hitreje, ko se višina tona in enakomernost renčanja spreminjata, bolj negotov je pes.		

Preglednica 5: Pomen različnega pasjega tuljenja (prirejeno po Coren, 2001)

TULJENJE	ČLOVEŠKI PREVOD	SITUACIJE IN/ALI ČUSTVOVANJA
Javkuljenje (»javk-avk-avk-tuuul«)	»Osamljen sem!« »Je kjerkoli kdorkoli?«	Sprožilec: izoliranost od družine in drugih psov
Zavijanje (pogosto bla- goglasno in podaljšano)	»Tukaj sem!« »To je moje ozemlje!« »Slišim vas, kako tulite!«	Tako psi oznanjajo svojo navzočnost, se »družijo na daljavo« in razglašajo svoje ozemlje. Čeprav se utegnejo ti glasovi zdeti človeku žalostni, je pes povsem zadovoljen.
Revskuljenje (»Ruf-ruf- tuuul«)	»Hudo mi je in sam sem.« »Zakaj ni od nikoder nikogar?«	Žalostni glasovi psa, ki je sam in osamljen, ob tem pa se boji, da se ne bo na njegov klic oglasil nihče.
Potulkavanje	»Za mano!« »Zdaj pa vsi hkrati!« »Ujel sem sled – držite se me!«	Lovski klic psa, ki je zavohal sled in gre po njej, zato opozarja tovariše, naj se držijo v bližini, da mu bodo lahko priskočili na pomoč.

Preglednica 6: Pomen različnega pasjega cviljenja, javskanja in cmevkanja (prirejeno po Coren, 2001)

CVILJENJE, JAVSKANJE, CMEVKANJE	ČLOVEŠKI PREVOD	SITUACIJE IN/ALI ČUSTVOVANJA
Pocvilevanje, ki proti koncu glasu zavija navzgor (slišati je lahko, kot da je pritaknjena sled bevska).	»Hočem ...« »Potrebuem ...«	Zahteva ali prošnja: glasnejša in pogostejša ko je, močnejša so čustva, ki jo narekujejo
Izcvilevanje, ki proti koncu glasu zavije navzdol ali pa zamre, ne da bi menjalo višino tona	»Alo gremo že!«	Ponavadi izraz navdušenosti in pričakovanja – pes npr. čaka, da mu gospodar postreže ali vrže žogico.
Pojodlavanje (»jav-vav-av-vav«) ali zehuljenje (zamolkel »zevhuuua-a-huuu«)	»Navdušen sem – gremo!« »To bo super!«	Signala ugodja in navdušenja spričo tega, da se ima zgoditi nekaj, kar je psu všeč; posamezen pes se odloči bodisi za pojodlavanje ali za zhuljenje.
Tiho tarnanje	»Boli me!« »Res se bojim!«	Boječ izraz trpnega podrejanja; slišimo ga tako pri mladičkih kot psi odraslih.
En sam cmevk (podoben je lahko zelo kratkemu, visokemu bevsku)	»Auva!« (ali kaka kratka psovka)	Odziv na nenadno, nepričakovano bolečino.
Vreščanje (utegne se slišati kot vrisk otroka v bolečini, ki se izteče v podaljšan cmevk)	»Na pomoč!« »Umiram!«	Znamenje bolečine in panike pri psu, ki se boji za življenje.
Sopenje	»Pripravljen sem!« »Kdaj začnemo?« »Pa to je neverjetno!« »Kako napeto!« »Je res vse vredno?«	Ti preprosti zvoki izražajo stres, vznemirjenost ali napeto pričakovanje – spremljati jih utegnejo odtisi vlažnih šap.
Vzdihi	»Kar se mene tiče, je bilo dovolj – zdaj pa samo še horizontala ...« »Zdaj pa se ne grem več – raje se vdam!«	Še en preprost čustven signal, ki ga slišimo po koncu česa, kar je počel pes; tako je mogoče <i>sit</i> , ker se je nažrl, ali pa je <i>sit</i> tega, da bi še naprej zaman prosjačil za hrano.
Cmevkanje	»Res se bojim!« »Boli Me!« »Zdaj se poberem!« »Vdam se!«	Dejaven odziv na strah in bolečino, ponavadi kadar pes beži pred spopadom ali kako drugo vrsto bolečega srečanja.

Preglednica 7: Pomen različnih uheljnih signalov pri psu (prirejeno po Coren, 2001)

UHELJNI SIGNALI	ČLOVEŠKI PREVOD	SITUACIJE IN/ALI ČUSTVOVANJA
Uhlji pokončni ali nagnjeni rahlo naprej	»Kako prosim?« »Kaj pa je tistole?«	Znak pozornosti
Uhlji odločno naprej (pes kaže zobe in viha smrček)	»Skrbno premisli, kaj boš storil zdaj – ker zaradi mene se lahko zravsa!«	Dejaven agresiven izziv, ki ga je zmožen dominanten in samozavesten pes.
Uhlji povsem polegli nazaj (ob tem zobje vidni, čelo nagubano)	»Strah me je, vendar se bom branil, če bo kazalo, da bi se rad spravil nadme!«	Prestrašeno-agresiven signal nedominantnega psa, ki se čuti ogroženega.
Uhlji povsem polegli nazaj (zobje skriti, čelo gladko, trup ponižan)	»Priznavam te kot svojega mogočnega voditelja.« »Vem, da mi ne boš storil hudega, ker ti nisem prav nič nevaren.«	Dejavno pomirjujoč in podložen signal.
Uhlji povsem polegli nazaj (rep visoko, oči mežikave, gobec lagodno odprt)	»Hej, ti tam – zakaj se ne bi malo povohala?«	Prijateljska gesta, ki ji pogosto sledi vzajemno ovohavanje ali vabilo k igri.
Uhlji rahlo vznak, toliko da se zdijo rahlo poševni ali razmaknjeni.	»Sumljivo se mi zdi to, kar se tule greste ...« »Tole mi nikakor ni všeč – pognal se bom bodisi v napad bodisi v beg.«	Znamenje napetosti ali tesnobe v zvezi z dogajanjem; pes lahko hitro preide v napad ali pa beg – odvisno od nadaljnega razvoja dogodkov.
Uhlji potrzavajo, ponavadi nagnjeni rahlo naprej, v naslednjem hipu za rahlo nazaj ali navzdol.	»Samo ogledujem se, nikakor mi ne vzemi tega za zlo.«	Podložen in pomirljiv signal od psa, ki se ne more odločiti in je mogoče malce zaskrbljen.

Preglednica 8: Pomen različnih očesnih signalov pri psu (prirejeno po Coren, 2001)

OČESNI SIGNALI	ČLOVEŠKI PREVOD	SITUACIJE IN/ALI ČUSTVOVANJA
Strm pogled »iz oči v oči«	»No si upaš?« »Takoj nehaj s tem!« »Tu sem jaz glavni, zato kar nehaj!«	Dejaven dominanten/agresiven signal, ki ga ponavadi pošlje samozavesten pes, ko se znajde pred socialnim izzivom v obliki drugega psa.
Oči se ogibajo neposrednega pogleda	»Nočem nobenih sitnosti!« »Sprejemam dejstvo, da si tukaj glavni ti!«	Signal podreditve, ki mu je primešana sled strahu.
Mežikanje	»No, pa poglejva, ali se lahko ogneva spopadu.« »V resnici te prav nič ne ogrožam.«	Mežikanje pomirljivo blaži grožnjo v pogledu in niža konfrontacijsko raven, ne da bi zaradi njega kaj dosti trpel ugled.
Splošna pravila glede očesnih signalov: - Večje kot so zenice, bolj čustveno zadržan je pes. - Večje in okroglejše kot so oči, bolj dominanten in grozeč je signal. - Manjše (in bližje žmurenju) ko so oči, bolj pomirjujoče in podložen je signal. - Kadar tam, kjer so pri ljudeh obrvi, vidite pri psu gibanje čela, potem gre za signale, ki čustveno povsem ustrezajo človeški obrvni signalizaciji.		

Preglednica 9: Pomen različnih obraznih signalov pri psu (prirejeno po Coren, 2001)

OBRAZNI SIGNALI	ČLOVEŠKI PREVOD	SITUACIJE IN/ALI ČUSTVOVANJA
Gobec sproščen in malce odprt (jezik lahko da je viden ali celo visi čez spodnje zobe).	»Zadovoljen sem.«	Ta izraz je pri psih še najbližje človeškemu smehljaju.
Gobec zaprt (jezik in zobje so skriti, pes je nekam zazrt in se rahlo nagiba naprej).	»Hm, zanimivo ...« »Me pa res zanima, kaj se grejo tamle ...«	Ta obraz izraža zanimanje ali pozornost.
Ustnice so zavihane, da kažejo nekaj zob (gobec je sicer povečini zaprt)	»Bejž – na živce mi greš!«	Prvi izraz nejevolje, grožnje ali nevarnosti; utegne ga spremljati tiho zamolklo renčanje.
Ustnice zavihane, da se vidijo vsi zobje; koža nad smrčkom nekoliko nagubana; gobec deloma odprt.	»Če boš še rinil vame ali naredil karkoli, kar bi se mi utegnilo zdeti grožnja, se bom bojeval.«	Dejavno agresiven odziv, katerega gibalno je bodisi ogrožena socialna dominanca bodisi strah.
Ustnice so privihane, da se vidijo ne samo zobje, ampak tudi dlesni nad sprednjimi zobmi; vidno nagubana koža nad nozdrvmi.	»Zdaj pa stran – če ne ...!«	Visoka stopnja dejavne agresivnosti z veliko verjetnostjo, da bo pes napadel, če izziv ne pojenja.
Splošna pravila glede obraznih signalov, povezanih z gobcem: - Več kot je videti zob in dlesni, večjo grožnjo izraža signal. - Če so usta široko odprta in ustna koticica zaokrožena v C (vidni sekalci in podočniki), potem temelji grožnja na dominanci. - Če so usta odprta, a sta koticica ustnic videti pritegnjena nazaj (vidni sekalci, podočniki in meljaki), potem temelji grožnja na strahu.		
Zehanje	»Zdajle sem malce napet ...«	Znamenje, ki izdaja stres ali tesnobo; mogoče ga je uporabiti tudi za ublažitev grožnje.
Oblizovanje obraza	»Tvoj služabnik in prijatelj sem in priznavam tvoje gospostvo.« »Lačen sem. Imaš kaj malega zame?«	Pomirljiva gesta dejavne podvrženosti, ki priznava tujo oblast. Iz dobe mladenišva se je ohranila tudi kot prošnja za hrano.
Lizanje po zraku	»Klanjam se pred tvojo vsemogočnostjo v upanju, da mi boš prizanesel	Skrajnje pomirljiva gesta, ki izkazuje boječo vdanost.

Preglednica 10: Pomen različnih repnih signalov pri psu (prirejeno po Coren, 2001)

REPNI SIGNALI	ČLOVEŠKI PREVOD	SITUACIJE IN/ALI ČUSTVOVANJA
Rep je vodoraven, ni pa otrpel.	»Tule se menda dogaja nekaj zanimivega ...«	Izraz lagodnega zanimanja
Rep štrli vodoravno nazaj.	»Naj se izkaže, kdo ima tu glavno besedo!«	Previden pozdravni obred in rahel uvodni izziv neznancu
Rep štrli gor in se rahlo krivi nad hrbet.	»Kot je vsem znano, sem v tem okolišu glavni jaz.«	Samozavesten signal dominantnega psa
Rep je pobešen pod horizontalo, vendar še dokaj odmaknjen od nog, tu in tam pa morda lagodno švistne levo in desno.	»Vse v najlepšem redu.« »Kar fino se imam.«	Normalna drža repa pri lagodnem psu, ki si trenutno z ničemer ne beli dlak.
Rep se pobeša blizu zadnjih nog, morda počasi mahlja (s kratkimi nihaji); noge so zravnane, trup na normalni višini.	»Ne počutim se dobro.« »Malce klavrno se počutim ...«	Znake telesne ali duševne stiske ali tegobe
Rep se pobeša do zadnjih nog, telo je znižano, ker so noge pokrčene.	»Nekakšno negotovost čutim ...«	Znak socialne tesnobe in rahle podložnosti
Rep spodvihan med noge	»Strah me je!« »Nikakor mi nič ne stori!«	Podrejena gesta v strahu in tesnobi.
Nasršena dlaka po vsem repu	»Si upa imeti kdo kaj proti?«	Ta repni signal dodaja vsaki repni drži in vsakemu gibanju repa prvino grožnje oziroma nasilnosti.
»Prelomljen« oziroma ostro zapognjen rep	»Če bo treba, ti bom pošteno pokazal, kdo je tukaj glavni!«	Ta signal dodaja vsaki repni drži ali gibanju repa prvino dominance, pa tudi neposredne grožnje.
Rahlo repkanje (kratki zamahi)	»Sem ti všeč, a ne da?« »Tukaj sem!«	Gre za nekoliko previden podložniški signal, ki ga je mogoče dodati tako rekoč vsaki repni drži.
Široko pometanje z repom, pri katerem ostajajo boki pri miru in telo normalno zravnano	»Všeč si mi ...« »Bodiva prijatelja!«	Lagodno povabilo k prijateljstvu, ki ne vsebuje socialne dominance; ta znak lahko vidite tudi med najbolj miroljubno igro.

se nadaljuje

nadaljevanje

REPNI SIGNALI	ČLOVEŠKI PREVOD	SITUACIJE IN/ALI ČUSTVOVANJA
Široko pometanje, ki kar meče boke sem ter tja; zadek utegne biti znižan	»Tu si vodja mojega krdela in za tabo pojdem na konec sveta!«	Znamenje spoštovanja in blage podreditve osebi ali psu, kateri je repkanje namenjeno. Pes se ne čuti ogrožen, vendar priznava svoj nižji status, kakor tudi zaupanje, da ne bo zavrnjen.
Počasno mahanje; rep je prej spodaj kot ne.	»Nič več mi ni jasno ...« »Trudim se, da bi razumel, ampak ...«	Pravzaprav ne gre za socialni signal, ampak zgolj za izraz negotovosti ali zbeganosti glede tega, kar se dogaja ali kar se od psa pričakuje.
Splošna pravila glede repnih signalov: - Više kot sega rep, bolj je signal dominanten; niže ko je povešen, bolj podložniški je. - Hitrost repkanja nakazuje stopnjo razburjenja. Drhtenje (tako da ni več mogoče reči, da bi se drhteči rep gibal levo-desno) ne sodi sem in ga je treba razumeti kot čisti izraz čustva. - Vse repne signale je treba tolmačiti z ozirom na to, kakšna je običajna, lagodna repna drža (npr.: angleški hrti nosijo svoj rep nizko, malamuti pa visoko).		

Preglednica 11: Pomen različnih gest pri psu (prirejeno po Coren, 2001)

GESTA PSA	ČLOVEŠKI PREVOD	SITUACIJE IN/ALI ČUSTVOVANJA
Toge noge, zravnan drža ali počasno pomikanje na togih nogah naprej	»Tukaj sem jaz gospodar!« »Bi me rad izzival?«	Dejavno agresiven signal dominantnega psa, ki je pripravljen uveljaviti svoje voditeljstvo.
Telo rahlo nagnjeno naprej, noge napete.	»Sprejemam tvoj izziv – kar spoprimiva se!«	Ponavadi odgovor na grožnjo ali na to, da je drugi pes ni znal ublažiti; znak, da je spopad neizbežen.
Naježena dlaka po vihru in hrbtu	»Dosti te imam! Zdaj se pa odloči: in če ti boj ne diši, se poberi!«	Samozavesten, dominanten pes čuti v sebi naraščajočo agresivnost; napad utegne slediti vsak hip
Dlake naježene samo na vihru	»Na živce mi greš. Ne sili me v boj!« »Tole mi ni všeč.«	Pogosto izraz boječe agresije: pes se čuti ogrožen in zdi se mu, da se bo moral spopasti.

se nadaljuje

nadaljevanje

GESTA PSA	ČLOVEŠKI PREVOD	SITUACIJE IN/ALI ČUSTVOVANJA
Pes priniža telo ali se prihuli, obenem pa vzdiguje pogled	»Ne bova se prepirala.« »Priznam ti, da si nekaj več od mene.«	Dejavno podrejen signal, ki naj pomiri bolj dominantnega psa.
Drežljaj s smrčkom	»Ti si moj vodja. Prosim, blagovoli me opaziti.« »Rad bi ...«	Precej podoben pomen, kot ga ima lizanje obraza, le da smrčkanje ni tako podložniško; rabi lahko tudi kot prošnja.
Pes se, ko se mu bliža drugi pes, usede in onemu dovoli, da ga ovoha	»Skoraj enaka sva si, zato se vediva drug z drugim miroljubno in vljudno.«	Majhna pomirljiva gesta psa, ki je praviloma dominanten, tokrat pa ga drug pes za malenkost presega.
Pes se prevale na bok ali pa razkrije trebušje, ves čas beži s pogledom.	»Sem prav ponižna stvarca, ki ti priznava popolno oblast in te nikakor ne ogroža.«	Pasivno podrejanje – klečeplazenje po pasje!
Pes se ustopi nad ležečega psa ali pa stoječemu položi na glavo tace.	»Večji sem, višji, močnejši – z eno besedo, glavni!«	Gre za blago dejavno uveljavljanje socialne dominance in socialnega statusa.
Odrivanje z ramo	»Presegam te, tako da mi boš, kadar se približam, šel spoti!«	Bolj živahno uveljavljanje relativne socialne dominance; bolj blaga različica istega signala je naslanjanje.
Pes nastavi drugi živali bok.	»Priznam ti, da si bolj dominanten, še vedno pa lahko poskrbim sam zase.«	Tako samozavesten pes brez strahu ali nelagodja prizna, da je nekoliko podrejen; če med psoma zeva večji socialni prepad, se utegne proti dominantnemu psu obrniti z zadkom.
Pes ki ga ogroža drug pes: - ovohava ali izkopava tla - se zazira v obzorje - se praska	»Ne zdi se mi, da bi me ogrožal, in se tudi ne nameravam odzvati – zato se kar umiri.«	Pomirljivi ali umirjajoči signali, ki temeljijo na zmotenju pozornosti; izražajo odsotnost sovražnosti, vendar nobene podložnosti.
Pes sedi in »taco moli« (drži jo malce nad tlemi).	»Čutim rahlo tesnobo, nelagodje in zaskrbljenost.«	Izraz negotovosti in rahlega stresa.

se nadaljuje

nadaljevanje

GESTA PSA	ČLOVEŠKI PREVOD	SITUACIJE IN/ALI ČUSTVOVANJA
Pes se prevali na hrbet in se z rameni mane po tleh (včasih v povezavi z »otiranjem smrčka«)	»Srečen sem in vse je v redu.«	Obred, ki pogosto sledi čemu prijetnemu, zato mu včasih pravijo »užitkarsko valjanje«
Pes »počepne«, pri čemer sprednje noge steguje predse po tleh, zadek in rep pa štrlita kvišku.	»Igrajva se!« »Ups! Nisem te hotel prestrašiti!« Saj je vse samo igra!«	Standardno povabilo k igri; z istim vedenjem je mogoče tudi zagotoviti drugemu psu, da grobo ali grozeče vedenje ni bilo resno mišljeno.
Splošna pravila glede telesne govorice: - Poskusi, da bi bil pes na videz večji ali višji, so izrazi dominance. - Poskusi, da bi bil pes videti manjši, izražajo podrejenost ali pomirljivost. - Frontalno postavljanje in gledanje proti drugemu psu pomeni dominanco in morda tudi grožnjo. - Odvrčanje (s telesom in pogledom) od drugega psa izraža pomirljivost in spravljivost.		

3 MATERIAL IN METODE

3.1 MATERIAL

3.1.1 Azil Gmajnice v Ljubljani

Slika 14 : Tri sirote v zavetišču Gmajnice (foto: Dreven, 2007)

Azil Gmajnice v Ljubljani deluje od leta 2002 z namenom, da bi oskrbeli zapuščene in zavržene živali. V zavetišče Gmajnice pride letno okoli 750 kužkov in 1150 mačk (Kavčič, 2006), naenkrat pa imajo lahko 85 psov in 80 mačk. Zapuščene živali v azilu najprej zdravstveno pregledajo, po potrebi tudi oskrbijo. Po pregledu ugotovijo, če so primerne za posvojitev. Za te živali v Gmajnicah skrbijo štirje oskrbniki in veterinar (Po ljubljenska ..., 2007).

Dan v Azilu Gmajnice v Ljubljani se začne zjutraj z ogledom živali, s hranjenjem, razkuževanjem in pripravo na prihod veterinarja (veterinar jih pregleda dvakrat na dan); potem se začnejo uradne ure, ko je čas ogledov, predaje, sprejema živali in po vaši želji tudi sprehod živali. Poleti oskrbniki skrbijo za stalno oskrbo s hladno vodo, kopanje, česanje, striženje in ljubkovanje psov. To mora biti v Azilu prisotno, da pse socializirajo. V tem zavetišču je možnost sprehajanja psov vsak dan, med delovnikom od 11.00 do 12.00 ter 15.30 in 17.00 ure, med vikendi in prazniki od 12.00 do 13.30 ure. Leta 2002 so v Azilu Gmajnice uvedli sprehajanje psov. Ljudje, ki želijo sprehajati psa, si ga izberejo ali jim je ta predlagan in ga peljejo na sprehod po bližnji okolici zavetišča. Ti sprehajalci ob prvem sprehodu s psom podpišejo izjavo (Priloga A).

3.1.2 Način, čas in obseg eksperimentalnega dela

Anketo opravljeno med ljudmi, ki so sprehajali pse iz zavetišča, smo izvajali vsak dan v času uradnih ur za sprehajanje psov. Naključni ljudje so izpolnjevali anketo po vrnitvi s sprehoda. Izpolnjevanje ankete je trajalo približno 5 minut. V času dveh mesecev od 1.4.2007 do 31.5.2007 smo zbrali 52 izpolnjenih anketnih obrazcev. Od anketirancev je bilo ženskega spola 29 oseb, moškega pa 23.

3.2 METODE DELA

3.2.1 Oblikovanje ankete

Za izvedbo ankete med sprehajalci psov v Azilu Gmajnice Ljubljana je bila izdelana posebna anketa (Priloga B). Pred izpolnjevanjem anketnih obrazcev je bil opravljen krajši pogovor z anketiranci, da so razumeli vsa vprašanja.

3.2.2 Izpolnjevanje ankete

Anketiranci so anketne obrazce izpolnjevali samostojno po končanem sprehodu s psom. Vsak anketiranec je izpolnil anketni obrazec samo enkrat.

4 REZULTATI

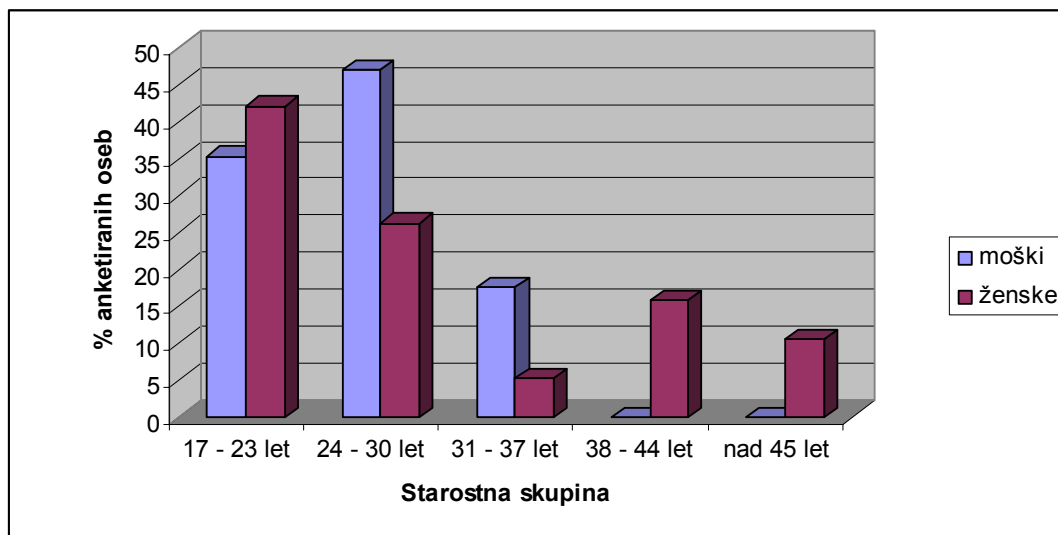
4.1 ANALIZA IZPOLNJENIH ANKETNIH OBRAZCEV

Struktura anketirancev po bivališču in spolu je prikazana v preglednici 12.

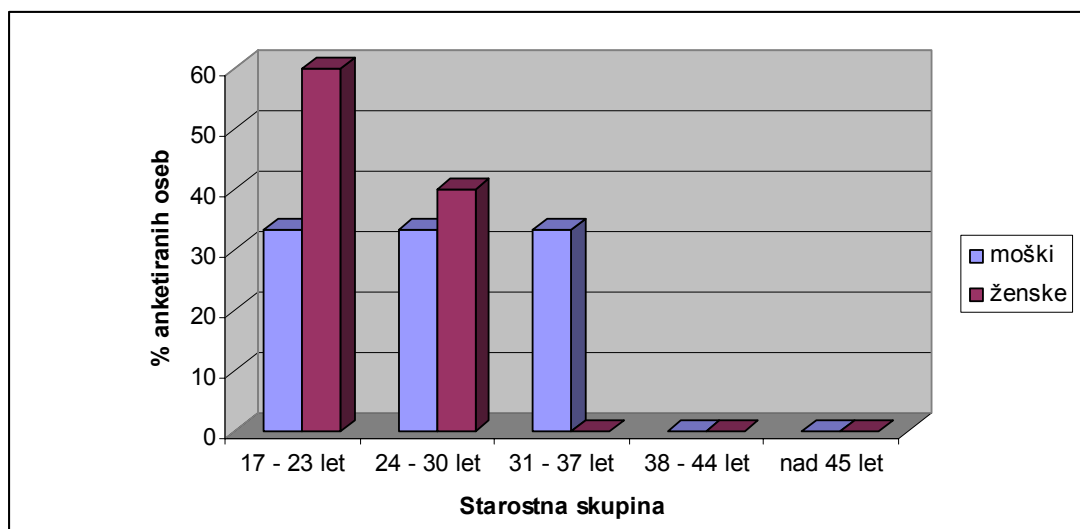
Preglednica 12: Struktura anketirancev po bivališču in spolu

Bivališče	Moški	Ženske	Skupaj
Mesto	17	19	36
Podeželje	6	10	16
Skupaj	23	29	52

Ljudje, ki so v letu 2007 izpolnili anketne obrazce, so stari od 17 do 47 let (sliki 15 in 16). Večina mestnih ljudi (ženske in moški) je v starostnem razredu od 17 do 23 let. Sledi starostni razred od 24 do 30 let. Za prebivalce podeželja velja enako kot za tiste iz mesta.

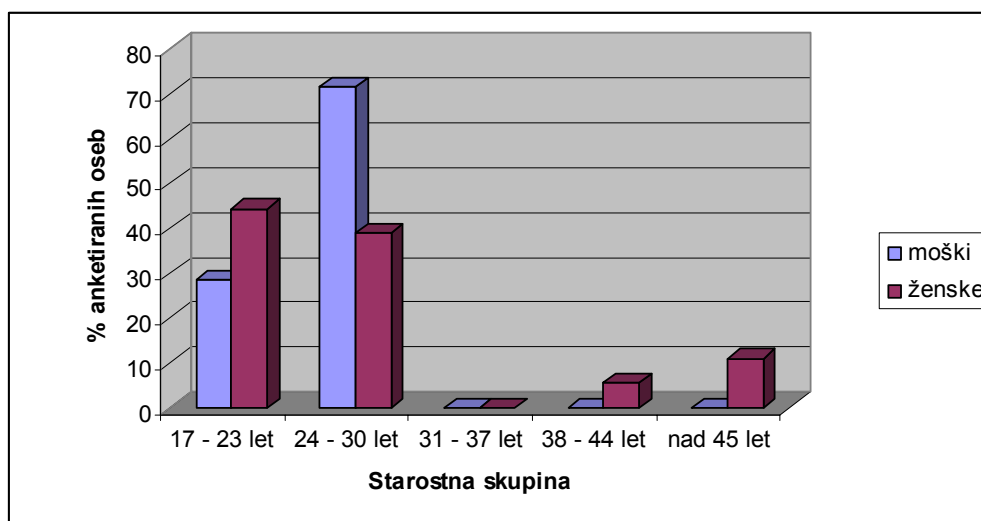
Slika 15: Sprehajalci iz mesta, ki so v letu 2007 izpolnili anketo

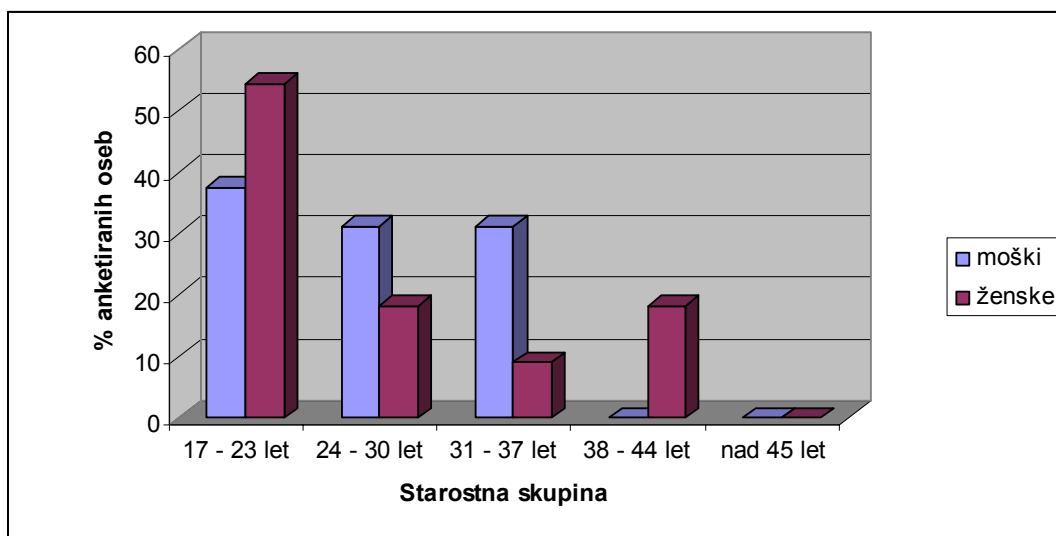
Slika 16: Sprehajalci iz podeželja, ki so v letu 2007 izpolnili anketo

4.2 PODATKI O ANKETIRANCIH

Sliki 17 in 18 prikazujeta odstotek populacije anketiranih, ki so odrasli v mestu ali na podeželju. Tukaj se pojavijo podobni rezultati prejšnjim le, da je zaporedje starostnih skupin po številu anketirancev spremenjeno. To kaže na dejstvo, da se je en del sprehajalcev, ki so odrasli na podeželju, preselil v mesto. Največ anketiranih, ki so odrasli v mestu je v starostnem razredu od 24 do 30 let, sledi pa mu razred od 17 do 23 let. Na podeželju je odraslo največ oseb starih od 17 do 23 let, sledijo pa jim osebe stare od 24 do 30 let in od 31 do 37 let. Na podeželju ni nikogar starejšega od 45 let.

Slika 17: Sprehajalci, ki so odrasli v mestu

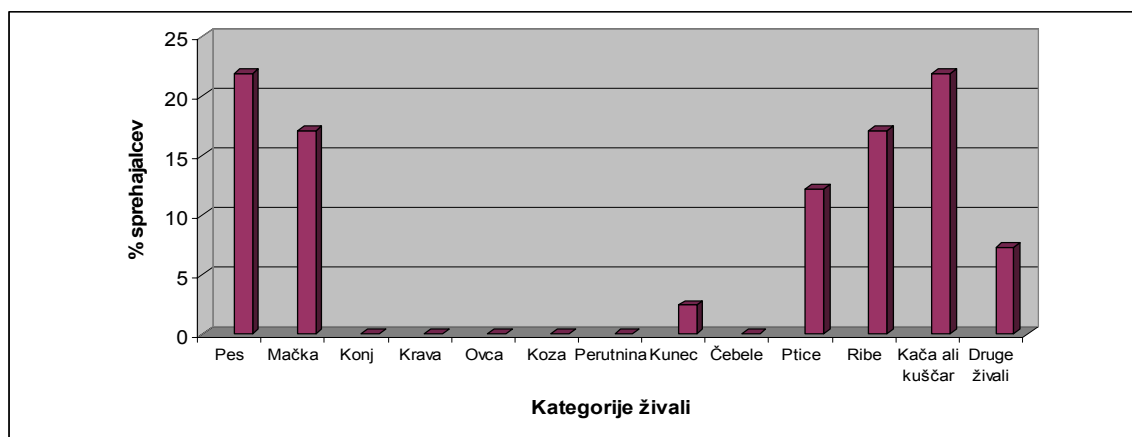

Slika 18: Sprehajalci, ki so odraščali na podeželju

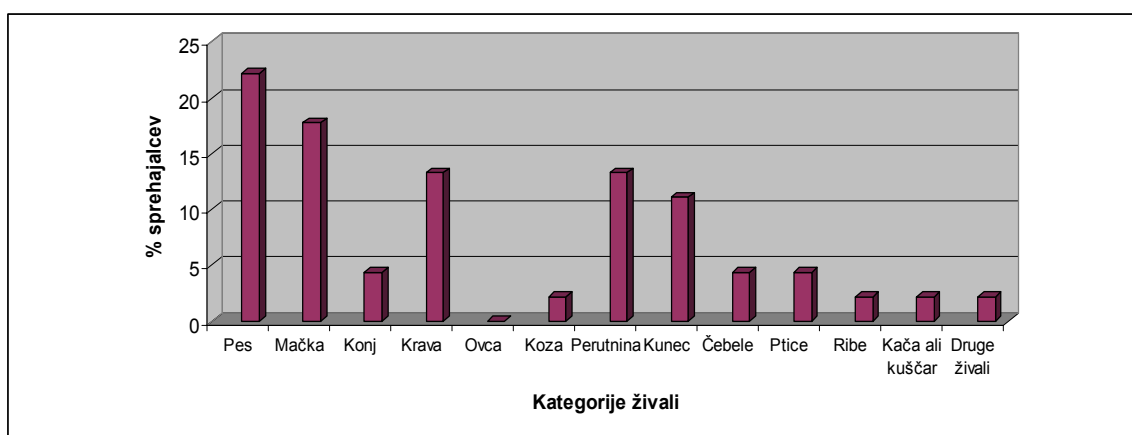
4.3 ODGOVORI NA VPRAŠANJA

4.3.1 Kakšno žival imate doma?

Glede na to, kje anketiranci živijo, rezultati dveh grafov (Slika 19 in 20) niso presenečenje. V mestu ima 22% anketirancev za domačo žival psa in kačo ali kuščarja, sledi 17 % anketirancev, ki ima mačko in ribe, 12 % anketirancev s pticami, 7,5 % ima druge živali celo pajka in 2,5 % kunca. Na podeželju je slika malo drugačna vendar še zmeraj ni presenečenj, in sicer 22 % anketirancev ima psa, sledi 18 % anketirancev z mačko, 13 % jih ima doma krave in perutnino, sledi jih 11 % s kuncu. 4,5 % ima konja, čebele in ptice, in nazadnje še po 2 % anketirancev s kozo, ribo, kačo in drugo.

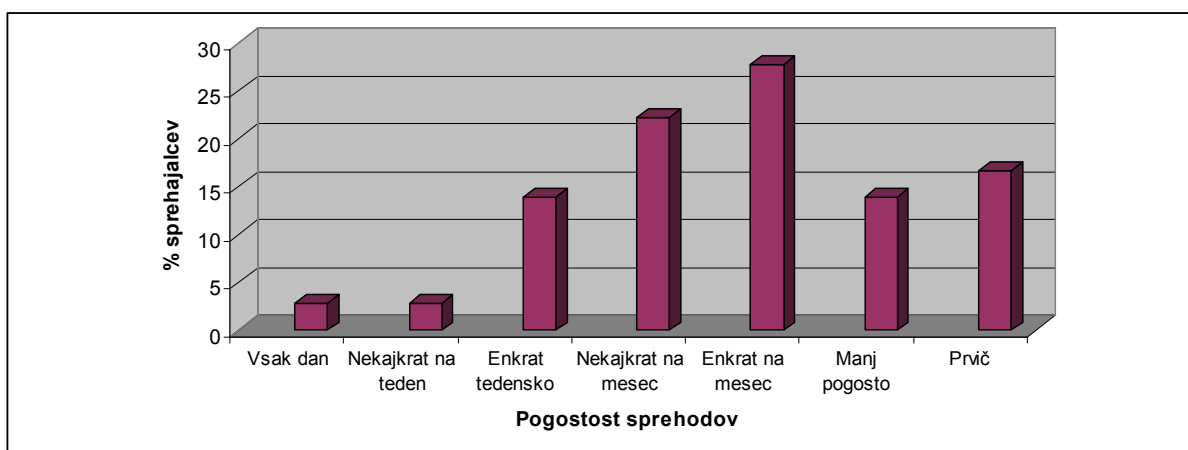
Slika 19: Vrste živali, ki jih imajo anketiranci z mesta

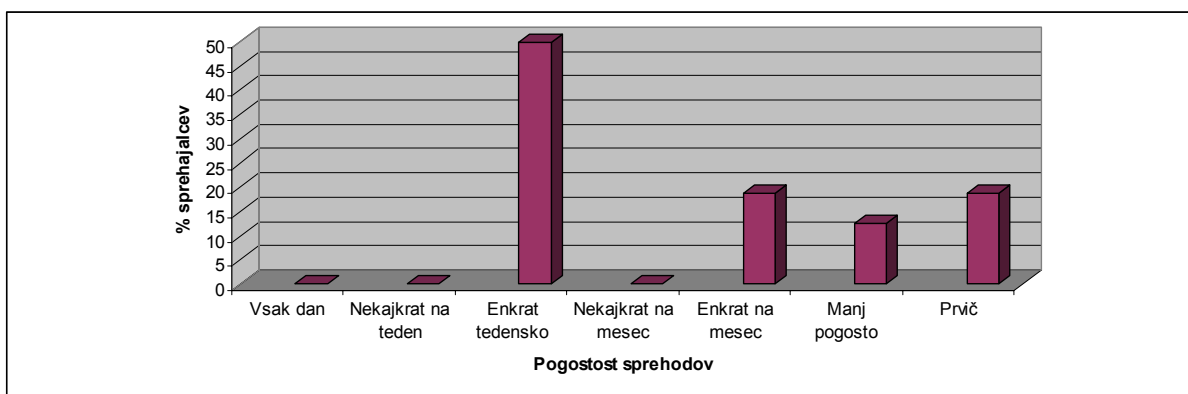
Slika 20: Vrste živali, ki jih imajo anketiranci s podeželja

4.3.2 Kako pogosto obiščite zavetišče z namenom, da bi sprehajali psa?

Sliki 21 in 22 nam prikazujeta kako pogosto so se anketiranci odločili za sprehajanje psa v zavetišču Gmajnice v Ljubljani. Iz anket lahko sklepamo, da se največ anketirancev, živečih v mestu, odloči za sprehajanje psa enkrat na mesec, sledijo tisti, ki pridejo nekajkrat na mesec, nato tisti, ki pridejo prvič, enkrat tedensko in manj pogosto. Vsak dan in nekajkrat na teden pa sta prišla samo po dva anketiranca (za vsako možnost po en). Za osebe, ki živijo na podeželju, je slika malo drugačna in sicer največ jih pride enkrat na teden, nato jim sledijo tisti, ki pridejo enkrat na mesec in prvič in manj pogosto.

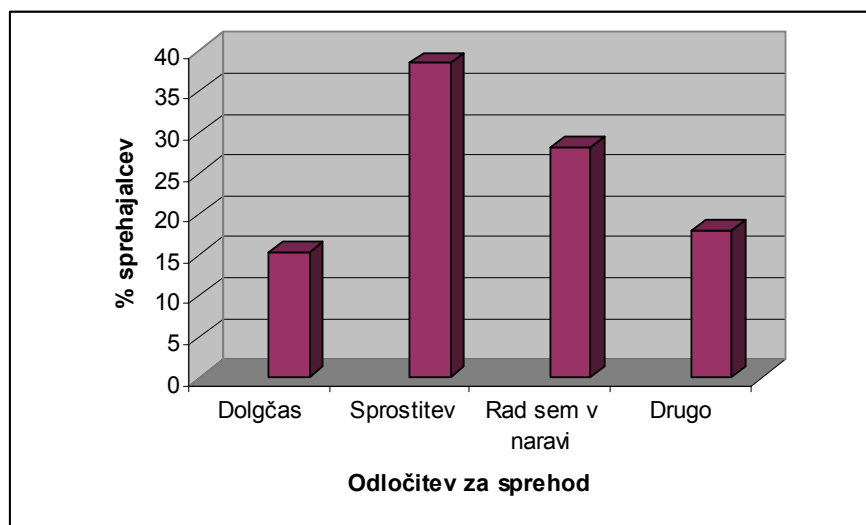
Slika 21: Pogostost sprehajanja psov prebivalcev mesta

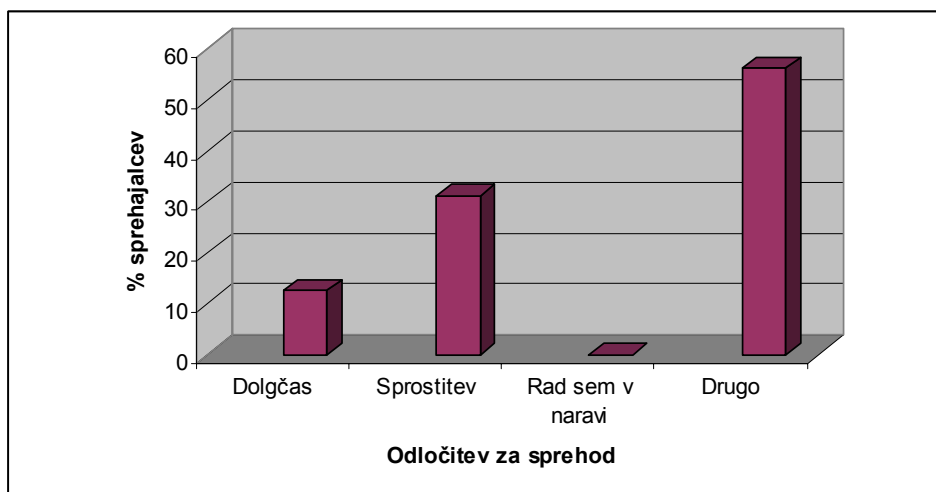
Slika 22: Pogostost sprehajanja psov prebivalcev podeželja

4.3.3 Zakaj ste se odločili sprehajati psa?

Na slikah 23 in 24 je prikazanih nekaj vzrokov, zakaj naj bi se anketiranci odločili za sprehajanje psa v zavetišču. Kar 38,5 % anketirancev iz mesta se je odločilo za sprehod psa zaradi sprostitve. Sledili so anketiranci, ki so radi v naravi in tisti, ki jim je bilo dolgčas. Največ 56 % anketirancev, ki živijo na podeželju, se je odločilo za sprehod zaradi drugih dejavnikov oziroma vzrokov, sledijo tisti, ki bi se radi sprostiti in taki, ki jim je bilo dolgčas.

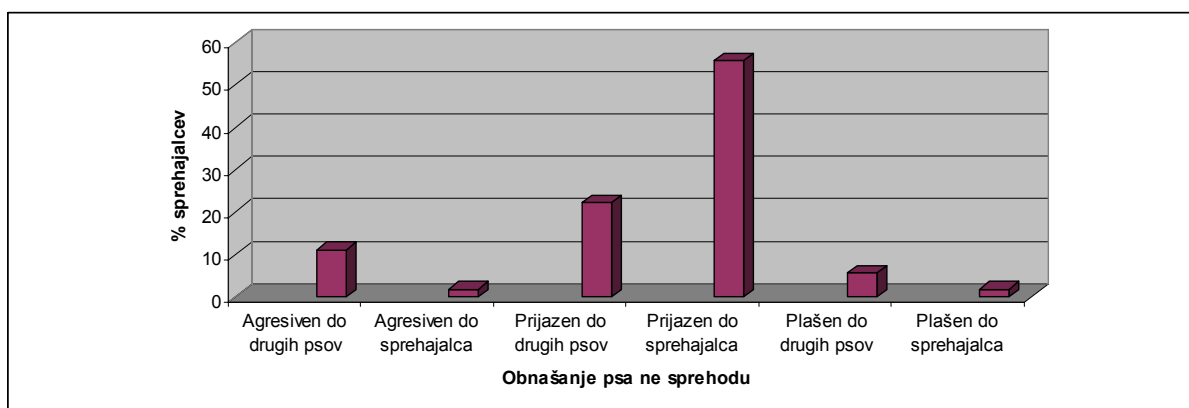
Slika 23: Odločitev za sprehanje psov pri sprehajalcih iz mesta

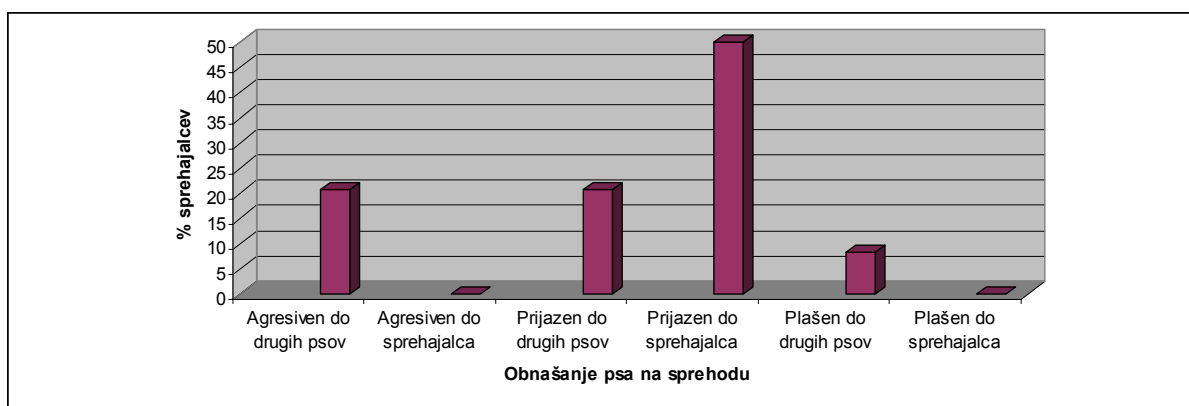
Slika 24: Odločitev za sprehanje psov pri sprehajalcih iz podeželja

4.3.4 Kako se je pes obnašal na sprehodu?

Na slikah 25 in 26 je razvidno obnašanje psov med sprehodom, ki so jih opisali anketiranci živeči v mestu in na podeželju. Skoraj polovica psov je bila prijaznih do sprehajalca, sledijo prijazni do drugih psov, agresivni do drugih psov, plašni do drugih psov, en pes pa je bil agresiven do sprehajalca in en plašen do sprehajalca. Podeželski anketiranci so obnašanje psov opisali enako kot mestni anketiranci.

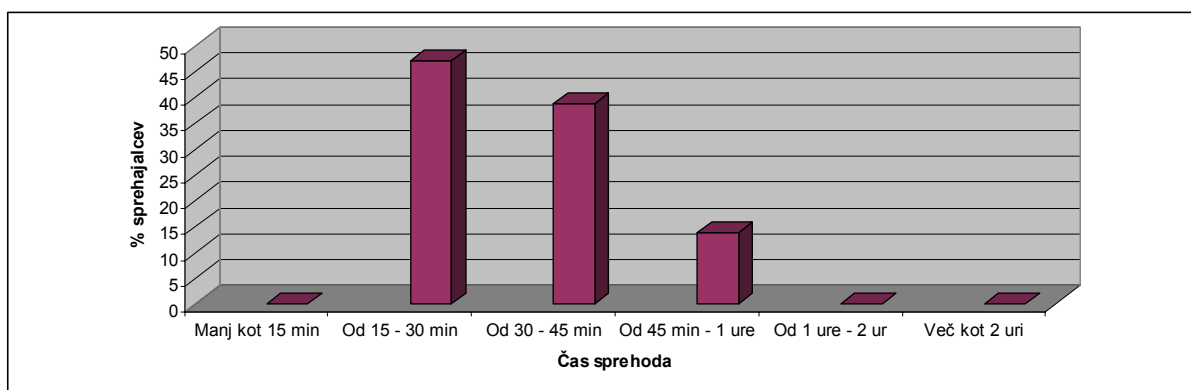
Slika 25: Obnašanje psa na sprehodu s prebivalci mesta

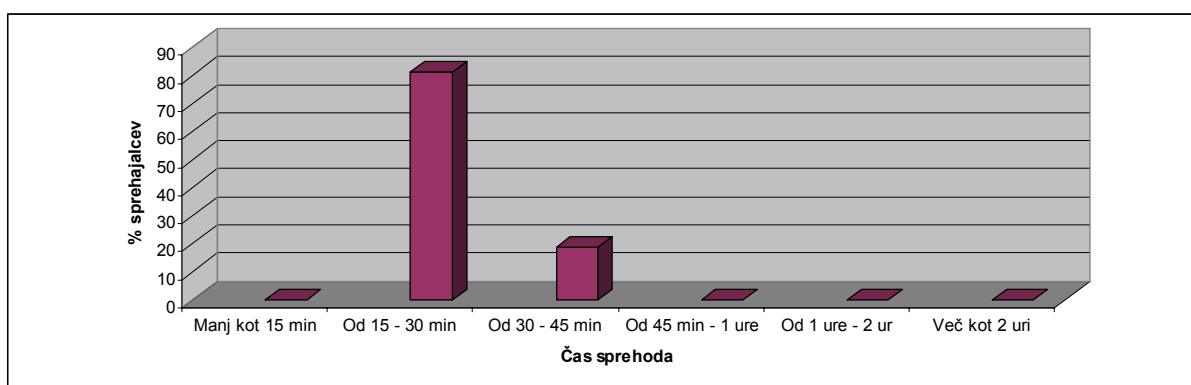
Slika 26: Obnašanje psa na sprehodu s prebivalci podeželja

4.3.5 Koliko časa traja sprehod?

Sliki 27 in 28 prikazujeta, koliko časa so si naši anketiranci vzeli za sprehod psa. Največ anketirancev z mesta je sprehajalo psa od 15 do 30 minut, sledijo tisti, ki gredo na sprehod od 30 do 45 minut in nazadnje še tisti od 45 minut do ene ure. Anketiranci živeči na podeželju si enako kot mestni anketiranci največkrat privoščijo sprehod, ki traja od 15 do 30 minut in 30 do 45 minut.

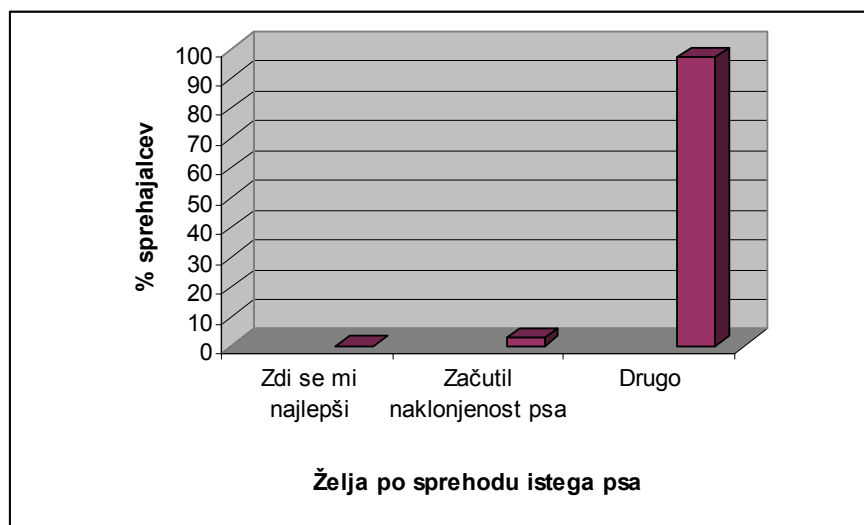
Slika 27: Trajanje sprehoda psa s prebivalci mesta

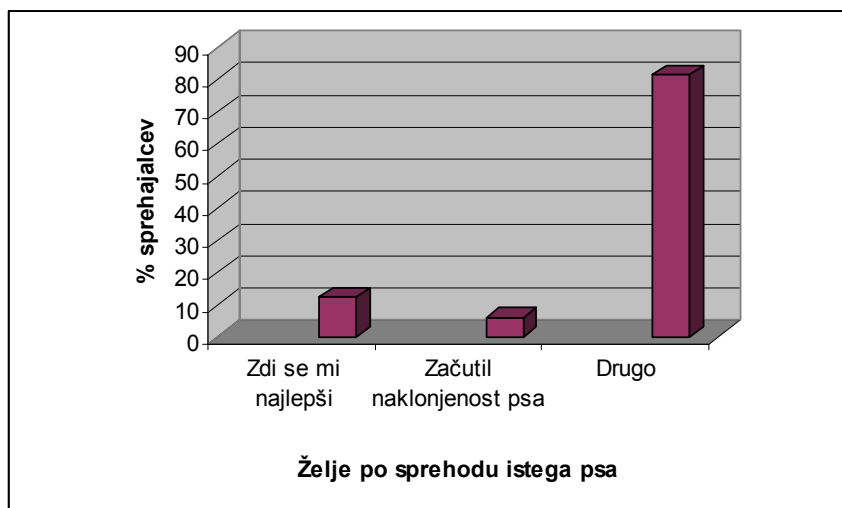
Slika 28: Trajanje sprehoda psa s prebivalci podeželja

4.3.6 Ali želite vedno sprehajati istega psa?

Na slikah 29 in 30 je prikazano, zakaj se anketiranci odločajo za sprehajanje istega psa. Skoraj vsi mestni anketiranci so želeli sprehajati psa zaradi česa drugega in niso začutili posebne nagnjenosti do določenega psa. Anketirancev, ki bi se odločil za sprehajanje določenega psa zaradi njegove lepote ni bilo. Anketiranci s podeželja so bili podobnega mnenja kot mestni, večji delež pa se je odločil psa izbrati po lepoti in zaradi naklonjenosti do psa ob srečanju.

Slika 29: Želja po sprehodu istega psa pri prebivalcih mesta

Slika 30: Želja po sprehodu istega psa pri prebivalcih podeželja

5 RAZPRAVA IN SKLEPI

5.1 RAZPRAVA

5.1.1 Razlogi, da se psi znajdejo v zavetišču

Razlogov, zakaj pse najdejo zapuščene in so posledično nastanjeni v zavetiščih, lahko iz raznovrstnih pripovedovanj skrbnikov v zavetiščih in morda tudi »izgovorov« lastnikov, izluščimo kar nekaj. Najbolj pogosti razlogi zaradi katerih se živali znajdejo zapuščene in nastanjene v zavetiščih :

- Z malim ljubljjenčkom (psom ali mačko) je bilo preveč dela.
- Odhod družine oziroma lastnika na dopust in s tega razloga ostane žival zapuščena.
- Pes ni bil to, kar se je pričakovalo od njega.
- Zaradi selitve se lahko zgodi, da pride do zapuščene živali. Zgodi se tudi, da je pes ali mačka zapuščena zaradi selitve lastnika oziroma družine v novo okolje. Ta razlog je lahko bodisi upravičen ali neupravičen predvsem odvisen od situacije v tistem času.
- Zapuščena žival zaradi novorojenčka
- Zapuščena žival zaradi nezaželenosti.

Verjamem, da bi se našlo še kar nekaj takih izpostavljenih razlogov, zakaj se ljudje odločijo svojega psa ali mačko zapustiti in jih tako prepustiti milosti in nemilosti današnjega krutega sveta. S človeško ljubeznivostjo, ki naj bi jo kazali tako do soljudi kot tudi do živali, se da rešiti večino primerov zapuščenih živali in jim najti uspešno nadomestilo za izgubljeni dom. Vse to pa je seveda pogojeno zopet s časom, katerega si ljudje vse premalo vzamemo in hitimo v toku dandanašnjih obveznosti. Prav tako kot ljudje tudi živali čutijo in so živa bitja, ki potrebujejo ljubezen, nežnost, spoštovanje ... Če bi vse te stvari gojili tudi do njih, bi bila zavetišča za male živali veliko manj obremenjena in zasedena in bi se dejansko lahko ukvarjala res le s tistimi nujnimi primeri, v katerih ljudje kljub trudu in volji, niso uspeli najti novega doma tem živalim.

5.1.1.1 Možne rešitve, da žival ne bi bila zapuščena

- Menim, da se ljudje ne bi smeli odločati za nakup psov ali mačk ob vednosti, da že vnaprej vedo, da si ne bodo mogli vzeti dovolj časa za njihovo oskrbo. Predvsem pes vzame lastniku več časa za svojo normalno oskrbo. Tu predvsem mislim za potrebo po gibanju, hranjenju, osebni higieni, igri skratka druženju psa z lastnikom.
- Tudi v Sloveniji že obstajajo pasji hoteli, v katerih poskrbijo za domačega ljubljence, v času dopustov družine. Obstaja tudi možnost začasne oddaje psa v varstvo morebitnim sorodnikom oz. družinskim prijateljem. Lahko pa psa preprosto vzamemo s sabo na dopust.
- Pred nakupom pridobimo informacije o željeni pasmi psa, ki ga želimo kupiti. Seveda pa ne moremo predvidevati natančnega karakterja psa, so pa odstopanja v karakterju in obnašanju minimalna. Še vedno je veliko odvisno od našega udejstvovanja v vzgoji, druženju in odmeri časa, ki se ga preživi s psom.
- Da žival ne bi bila zapuščena iz razloga selitve, bi se lastniki morali bolj potruditi in najti oz. oddati kužka ali mačko ljudem, ki bi bili pripravljeni te živali sprejeti.
- Če ob novorojenčku ni možnosti, da obdržimo psa ali mačko, bi se lahko ljudje vsaj potrudili pravočasno poskrbeti za nove lastnike, ki bi tako žival ljubeče sprejeli v svoje okolje. Menim, da je veliko pomislekov pri tem, da se obdrži žival ob novorojenčku predvsem v primeru, če je ta domača žival mačka, saj je za njih dojenček izpostavljen večji nevarnosti za prenos raznoraznih bolezni.
- Največji odstotek pa je tistih živali v zavetišču, ki so bile ob rojstvu nezaželjene. To bi lahko rešili s tem, da bi vestni lastniki oz. skrbniki, če ne želijo imeti mladičev dali svoje psice sterilizirati.

5.1.2 Skrb za sprehajanje psov v zavetišču Gmajnice

Današnji tempo življenja ni več takšen, kot je bil nekoč, ampak je vedno bolj hiter in naporen za marsikateriga človeka. Človek je v današnjem času pod velikim pritiskom oziroma pod stresom. Posledica je osamljenost, težje navezovanje stikov z drugimi ljudmi, bolezni (zaradi premalo gibanja) ... Dokazano je, da prisotnost katerekoli živali v našem življenju zmanjšuje stres, pripomore k lažjemu navezovanju stikov z drugimi, preprečuje

oziroma omili bolezni, ker se človek, ki ima psa, veliko več giblje na sprehodu. Glede na ta dejstva smo domnevali, da imajo ljudje veliko željo po stiku z živaljo, v našem primeru s psi. Domnevali smo, da večina ljudi, ki pridejo sprehajati psa, so doma iz mesta. Naše domneve so se deloma uresničile, saj 69 % sprehajalcev Azila Gmajnice Ljubljana živi v mestu. 31 % sprehajalcev pa živi na podeželju. 48 % sprehajalcev Azila Gmajnice Ljubljana je odraščalo v mestu. Malce višji je odstotek za podeželje.

Starostna struktura je med spoloma podobna, enako velja za populacijo iz mesta in podeželja. Med sprehajalci psov v Azilu Gmajnice Ljubljana, ima 86,5 % doma katerokoli žival. Od teh jih ima 22 % psa in prav toliko kačo ali kuščarja, 17,5 % ima doma mačko oziroma ribe. Pri ljudeh, živečih na podeželju, sta na prvih mestih pes z 22 % in mačka z 18 %, sledijo pa krava in perutnina z 13 %, kunec, konj, čebele, ptice, koze, ribe, kače oz. kuškar in drugo. Iz tega lahko domnevamo, da ljudje v Azilu Gmajnice ne iščejo stika z živalmi, saj jih imajo doma. Vzrok za obiske je v tem, da si ljudje zaželi sprostitev in želijo si biti v naravi in to omogočiti še nekomu drugemu, v tem primeru zapuščenemu psu iz zavetišča. S tem, ko se sprostijo in polepšajo dan drugemu bitju, pa pozitivno vplivajo tudi na svoje zdravje.

Vseh sprehajalcev jih pa 25 % pride psa sprehajati enkrat na teden in enkrat na mesec, 17 % v času anketiranja jih je prišlo prvič. 15 % nekajkrat na mesec, 13,5 % jih pride manj pogosto. Samo 3 % jih pride vsak dan in nekajkrat na teden. Ljudje iz mesta želijo sprostitev in potep v naravo s tem pa izboljšati počutje živali, kajti drugače se ne bi odločili priti v zavetišče. Vzrok za sprehod je tudi dolgčas. Med ostale vzroke so nekateri anketiranci navedli šolsko prakso, nekateri so želeli poskusiti nekaj novega, nekateri bi radi pomagali psom v zavetišču. Za ljudi s podeželja pa je situacija malo drugačna. Največ (17 %) je prišlo v zavetišče zaradi obvezne šolske prakse.

Psi so bili na sprehodu prijazni do sprehajalca in do drugih psov. Precej presenetljiv je visok odstotek (21 %) takšnih, ki menijo, da je bil pes agresiven do drugih psov. Samo nekaj pa je tistih, ki menijo, da je bil pes plašen do drugih psov, do sprehajalca ali pa agresiven do sprehajalca. Med anketiranci iz mesta in s podeželja ni bilo bistvenih razlik pri oceni psa med sprehodom.

Ugotovili smo, da je 58 % psov na sprehodu »samo« od 15 – 30 minut. Vzrok za ta podatek oziroma to obnašanje ljudi vidim v današnjem tempu življenja. Sledi pa jim obetavnejši odstotek tistih, ki pse pridejo sprehajati iz svoje lastne želje. Takih je 33 % in so na sprehodu s psom od 30 – 45 minut, 10 % celo dlje.

V zavetišču Gmajnice Ljubljana je velika večina sprehajalcev na vprašanje, če želijo sprehajati istega psa odgovorilo z odgovorom drugo in so potem pripisali, da to ni mogoče, ker si psi sledijo po določenem vrstnem redu, ki ga določijo oskrbniki. Vrstni red pa je določen zato, da pridejo vsi psi na vrsto za sprehod.

Med anketiranci, ki živijo v mestu ali na podeželju ni razlike v odnosu do živali. Pse so prišli sprehajati v enakem odstotku tisti, ki imajo doma kačo ali kuščarja ali psa, dosti pa ne zaostajajo tisti z mački in ribami. Pričakovati je bilo, da bodo prišli sprehajati pse predvsem ljudje, ki živijo v mestu in doma nimajo nobene živali. Rezultati so ovrgli pričakovanja.

5.2. SKLEPI

- Med prebivalci iz mesta in med prebivalci s podeželja, ki so vodili pse iz zavetišča Gmajnice na sprehod, ni bilo velikih razlik.
- Večina sprehajalcev psov ima doma kakšno domačo žival. Največkrat je to pes in kača ali kuščar.
- Anketiranci so prišli psa sprehajati zaradi sprostitve, ker so radi v naravi in ker želijo izboljšati življenje psa v zavetišču.
- Večina sprehajalcev iz mesta pride sprehajati psa enkrat na mesec, sprehajalci iz podeželja pa enkrat na teden.
- Psi so bili pri večini sprehajalcev prijazni.

6 POVZETEK

V zavetišču Gmajnice v Ljubljani smo opravili ankete med obiskovalci, ki so si sposodili psa in ga peljali na sprehod. Ankete smo izvajali vsak dan po vrnitvi s sprehodov. Od začetka aprila in do konca maja 2007 smo zbrali 52 izpolnjenih anketnih obrazcev.

Namen diplomske naloge je ugotoviti, kakšna vez se je spletla med anketirancem in psom v Azilu Gmajnice Ljubljana, kako pogosti so ti stiki in kakšni so vzroki zanje. Zanimala nas je struktura sprehajalcev po spolu, kakšen delež jih prihaja iz mesta oziroma iz podeželja ali so odraščali v mestu ali podeželju.

Ugotovili smo, da je starostna struktura med spoloma dokaj podobna, enako velja za populacije, ki živijo v mestu in na podeželju. Podobni so tudi dobljeni podatki pri populaciji odraslih v mestu in na podeželju. Od vseh anketiranih sprehajalcev ima 86,5% doma kakršnokoli domačo žival. Od teh ima doma 22 % psa, kačo ali kuščarja, 17 % ima mačko ali ribe. Anketiranci iz mesta vodijo živali na sprehod največ zaradi sprostitve in ker so radi v naravi. Podeželski anketiranci so postavili druge vzroke pred sprostitev. Med sprehajalci psov iz mesta in s podeželja ni bilo velike razlike v oceni obnašanja psov med sprehodom. Čas sprehoda je med sprehajalci iz mesta in podeželja trajal približno enako dolgo, največkrat od 15 do 30 minut. Sprehajalci niso mogli peljati na sprehod vedno istega psa, ker vrstni red sprehajanja psov določajo oskrbniki azila.

7 VIRI

Bat – Eared Fox - *Otocyon megalot*. South Africa Wildlife.

http://www.sa-venues.com/wildlife/wildlife_bat_eared_fox.htm (30. apr. 2007)

Carr K., Myers P. »*Nyctereutes procyonoides*« (On – line). 2004. Animal Diversity Web.

http://animaldiversity.ummz.umich.edu/site/accounts/information/Nyctereutes_procyonoides.html (30. apr. 2007)

Coren S. 2001. Govorite po pasje. Ljubljana, Debora: 229–239

Coyote, *Canis latran*. 2006. Burke Museum of Natural History and Culture.

<http://images.google.si/imgres?imgurl=http://www.washington.edu/burkemuseum/collections/mammalogy/mamwash/Images/coyote.jpg&imgrefurl=http://www.washington.edu/burkemuseum/collections/mammalogy/mamwash/cala.html&h=253&w=245&sz=21&hl=sl&start=327&tbnid=WhMap0NKHwQf-M:&tbnh=111&tbnw=107&prev=/images%3Fq%3DCanis%2Blatrans%26start%3D324%26gbv%3D2%26ndsp%3D18%26svnum%3D10%26hl%3Dsl%26sa%3DN>
(11. jun. 2007)

Dhole. 2007. Wikipedija.

<http://en.wikipedia.org/wiki/Dhole> (30. apr. 2007)

Dingo. 2007. theBIGzoo.

http://www.naturalwords.org/wolf/canis/Canis_familiaris_dingo.htm (30. apr. 2007)

Durbin L. 2005. Dhole Conservation Project.

<http://www.canineworld.com/dcp/> (11. jun. 2007)

Falappi R. 2002. Psi – spoznavanje in vzreja najbolj znanih pasem. Ljubljana, Mladinska knjiga: 10, 11, 13–17, 288–296

Gabrielsen P. 2006. Image : *Lycaon pictus* pg. jpg. Wikipedia.

http://images.google.si/imgres?imgurl=http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/11/Lycaon_pictus_pg.jpg/800px-Lycaon_pictus_pg.jpg&imgrefurl=http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Lycaon_pictus_pg.jpg&h=600&w=800&sz=129&hl=sl&start=2&tbnid=MnDvvoqEIHF0OM:&tbnh=107&tbnw=143&prev=/images%3Fq%3Dlycaon%2Bpictus%26gbv%3D2%26svnum%3D10%26hl%3Dsl (11. jun. 2007)

Gorog A. 1999. »*Chrysocyon brachyurus*« (On-line). Animal Diversity Web.

http://animaldiversity.ummz.umich.edu/site/accounts/information/Chrysocyon_brachyurus.html (30. apr. 2007)

Hamilton P. 1997. Dingo, *Canis lupus ding*.

<http://www.geocities.com/Athens/Delphi/2970/dingo.htm> (11. jun. 2007)

Harmonija med človekom in psom. Moj pes. April 2000.

<http://www.mojpes.com/clanki/clanek.asp?page=4&rubrika=ljudjeinps> (7. apr. 2007)

Kavčič M. 2006. 1800 štirinožnih azilantov na leto. Dobro jutro. Regionalni mediji.

<http://www.dobrojutro.net/print.php?id=4378&stran=novice&tip=21> (11. jun. 2007)

Klever U. 1991. Velika knjiga o psih. Ljubljana, Bistra d.o.o.: 111–120, 125, 138, 139

Kolb E. 1982. Vom Leben und Verhalten unserer Haustiere. 3. Auflage. Leipzig, S. Hirzel Verlag: 244 str.

Kryštufek B. 1991. Sesalci Slovenije. Ljubljana. Prirodoslovni muzej Slovenije: 25–26, 189, 193, 195

Mulheisen M., Allen C., Allen C. 2002. »*Lycaon pictus*« (On-line). Animal Diversity Web.

http://animaldiversity.ummz.umich.edu/site/accounts/information/Lycaon_pictus.html (30. apr. 2007)

Navadna lisica. 2007. Wikipedija.

http://sl.wikipedia.org/wiki/Navadna_lisica (30. apr. 2007)

Nyctereutes procyonoides. 2003. Biopix. Foto van Wasbeerhond.

<http://www.biopix.nl/Photo.asp?PhotoId=18234> (11. jun. 2007)

Pelc R. Vzreja. Krimček. Pomlad 1998.

<http://www.kd-krim.si/dokumenti/krimcki/1998/1998-2.pdf> (16. jul. 2007)

Po ljubljénčka v zavetišče Gmajnice. 2007. Več za vas, 5: 16

Prijetna srečanja. Moj pes. Junij 2002.

<http://www.mojpes.com/clanki/clanek.asp?page=4&rubrika=ljudjeinpsi> (7. apr. 2007)

Pugnetti G. 1993. Vse o psih. Ljubljana, Založba Mladinska knjiga: 42–45, 57

Règle de Allen. 2007. Université de Bretagne - Sud tous droits réservés.

<http://www.univ-ubs.fr/ecologie/allen.html> (11. jul. 2007)

Schmode R. 2007. World of the Czechoslovakian wolfdogs.

<http://www.wolfdog.org/eng/gallery/pic3406.html> (11. jun. 2007)

Sivi volk. 2007. Wikipedija.

http://sl.wikipedia.org/wiki/Sivi_volk (30. apr. 2007)

Stopar M. 2007. Volk – divji pes naših gozdov. Moj planet.

<http://www.mladinska.com/tema.aspx?nodeid=2098&docid=239984> (30. apr. 2007)

Šakal. 2001. Otevřená encyklopedie.

<http://sakal.navajo.cz/> (11. jun. 2007)

Šakal. 2007. Wikipedija.

<http://sl.wikipedia.org/wiki/%C5%A0akal> (30. apr. 2007)

Taylor D. 1993. Vaš pes. Ljubljana, Državna založba Slovenije, Mladinska knjiga: 288 str.

Udomačitev psov in mačk. 2006. Mars. Incorporated.

<http://www.pedigree.si/articles/Vse+o+psih/Splo%B9ni+%E8lanki/Udoma&%23269%3Bitev+psov+in+ma&%23269%3Bk> (30. apr. 2007)

Vrečarji. 2006. Wikipedija.

<http://sl.wikipedia.org/wiki/Vre%C4%8Darji> (16. jul. 2007)

Vukovi u Hrvatskoj simbol očuvane prirode. Šumarska škola.

<http://www.sumarskaskola.hr/Images/Sumarstvo/lovstvo/vuk-u-hrvatskoj.htm>
(30. jun. 2007)

Zidar M. 1991. O psih. Ljubljana, Kmečki glas: 614 str.

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju prof. dr. Ivanu Štuhec za mentorstvo pri izdelavi diplomske naloge, za sproščeno vzdušje, vzpodbudo pri pisanju in korektne napotke pri sami izdelavi.

Zahvaljujem se tudi dr. Nataši Siard za nasvete in pomoč pri nalogi, zahvaljujem se tudi ga. Karmeli Malinger za lektoriranje angleškega izvlečka. Zahvala gre tudi prof. dr. Jožetu Ostercu za recenzijo in nasvete. Zahvaljujem se tudi doc. dr. Stanku Kavčiču za pregled diplomske naloge.

Hvala vsem sprehajalcem psov v Azilu Gmajnice v Ljubljani, ki so sodelovali v anketi. Posebej gre zahvala mag. Gregorju Penu in Maji Horvat za pomoč pri zbiranju podatkov, informacije ter za zaupanje.

Zahvaljujem se tudi Sašu, za vso podporo, vzpodbudo, pomoč pri oblikovanju naloge in reševanju računalniških zagat.

Zahvaljujem se tudi teti Ivani Kožar za lektoriranje diplomske naloge.

Posebna zahvala velja staršem, ki so mi omogočili študij.

PRILOGE

Priloga A:

Izjava glede obvestitve navodil za sprehajanje psa

I Z J A V A

OBISKOVALCA ZAVETIŠČA ZA ZAPUŠČENE ŽIVALI

Spodaj podpisani obiskovalec zavetišča za zapuščene živali:

ime in priimek: _____

rojstni datum: _____

točen naslov: _____

telefon doma: _____ telefon v službi: _____

Izjavljam, da kot ljubitelj živali znam ravnati z živalmi ter na lastno željo obiskujem zavetišče zato, da bi pomagal živalim v zavetišču. Sem seznanjen z obnašanjem in navadami živali v zavetišču ter z nevarnostmi v zvezi s tem, zato se odpovedujem uveljavljati kakršnokoli odškodnino ali sprožati kakršenkoli postopek zoper imetnika zavetišča, ki mi je na mojo zahtevo dovolil vstop v zavetišče. Izrecno se zavezujem spoštovati veterinarsko sanitarni red v zavetišču ter vsa navodila vodje zavetišča, kakor tudi ostalih zaposlenih v zavetišču.

V Ljubljani _____

PODPIS OBISKOVALCA

Priloga B:

Za sprehajalce psov iz zavetišča Gmajnice v Ljubljani

ANKETA ZA SPREHAJALCE PSOV IZ ZAVETIŠČA GMAJNICE
(podatki bodo uporabljeni za diplomsko nalogo Mateje Podržaj, absolventke na
Biotehniški fakulteti, Oddelku za zootehniko)

Starost: _____ let

Spol (prosim ustrezno podčrtajte): ženski moški

Kje živite (prosim ustrezno podčrtajte): mesto podeželje

Kje ste odraščali (prosim ustrezno podčrtajte): mesto podeželje

Prosim označite s križcem, če imate doma kakšno žival:

☐	Pes
☐	Mačka
☐	Konj
☐	Krava
☐	Ovca
☐	Koza
☐	Perutnina (kokoš, raca, gos,)
☐	Kunec
☐	Čebele
☐	Ptice (papiga, kanarček,)
☐	Ribe (v akvariju)
☐	Kača ali kuščar
☐	Druge živali

Kako pogosto obiščete zavetišče z namenom, da bi sprehajali psa?

☐	Vsak dan
☐	Nekajkrat na teden
☐	Enkrat tedensko
☐	Nekajkrat na mesec
☐	Enkrat na mesec
☐	Manj pogosto
☐	Prvič

Zakaj ste se odločili priti sem in sprehajati psa?

☐	Dolgčas
☐	Sprostitev
☐	Rad sem v naravi
☐	Drugo

Če ste se odločili za zadnjo možnost, Vas prosim, da jo na kratko opišete:

Kako se je pes obnašal na sprehodu?

☐	Agresiven do drugih psov
☐	Agresiven do sprehajalca
☐	Prijazen do drugih psov
☐	Prijazen do sprehajalca
☐	Plašen do drugih psov
☐	Plašen do sprehajalca

Koliko časa traja/bo trajal sprehod?

☐	Manj kot 15 min
☐	Od 15 – 30 min
☐	Od 30 - 45 min
☐	Od 45 – 1 ure
☐	Od 1 – 2 ur
☐	Več kot 2 uri

Ali želite vedno sprehajati istega psa? Zakaj?

☐	Zdi se mi najboljši
☐	Ko sva se srečala, sem čutil(a) posebno nagnjenje do njega
☐	Drugo

Če ste se odločili za zadnjo možnost, Vas prosim, da jo na kratko opišete:

Najlepše se vam zahvaljujem za čas, ki ste ga porabili za izpolnitev te ankete in za Vašo pripravljenost za sodelovanje.

Mateja Podržaj

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Mateja PODRŽAJ

**POVEZAVA ČLOVEK – ŽIVAL NA PRIMERU PSOV
IZ AZILA GMAJNICE V LJUBLJANI**

DIPLOMSKO DELO

Visokošolski strokovni študij

Ljubljana, 2007